

CHECKED

جَانِ الْمَحْقُوقِ وَهَقْلُ الْبَاطِلِ الْبَاطِلُ كَاذُهُ

أَمْرٌ مُشِيدٌ وَنَفْعٌ كَرِيمٌ رَسَالَةٌ نَافِعَةٌ وَتَرْوِيدُ أَنْوَاعِ الْمَلَاهِي الْبَرَاءِ

أَسْمَاءُ

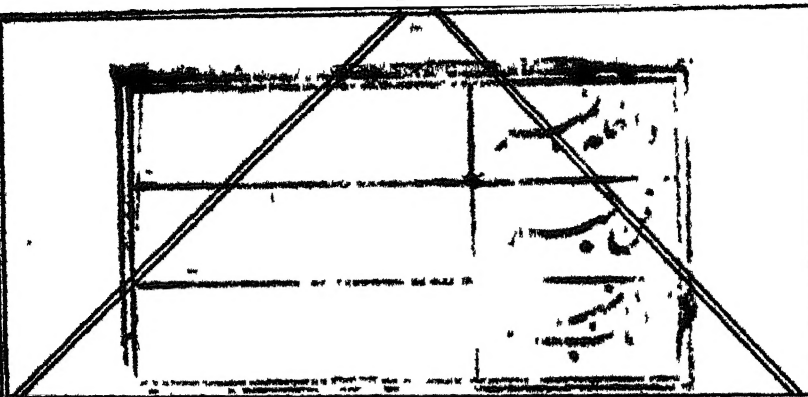
بَوَارِقُ الْأَسْمَاءِ
فِي الْحَادِثِ مِنْ حَيْلِ السَّيِّئِ

مُصَنَّفٌ

بِخَاتَمِ حُضْرَتِ قَاضِي صُلَحٍ جَبَّارِ عَالَمِ دَارِ مَوْضِعِهِ
سَنَةِ ١٢٨٤

دَرْمُطَبْعِ مَنْشُورِ فَخْرِ الدِّينِ هُوَ طَبْعُ شَدِّ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله والصلوة على
الهادي المالحق خاتم النبيين محمد العربي الأُمي وعلى آلِهِ واصحابه اجمعين وبعد
بِرضا ترا باب علم دین مخفی نمائند که ملا فیض عالم ساکن در ویش که نام قریب از ضلع هزار هفت ساله
تألیف کرده و نامش و جمیع الصراط نهاده و اکثر ملکه کل آن مخالف امور حقّه شرعیّه است مگر
خاصّه در آن خاتمه بر جواز سماع و غنا و آلات ملاهی کرده اگر چه در اول رساله ذکر سماع صدوقیه
کرده مگر از ضمن عبارات و قول محمد مغزالی که آورده از ان عموماً و جوب جواز و مستحب بودن او
قرار داده و غلاتی را در وسط هلاک انداخته و سماع و غنا و ملاهی را با قوال ضعیف و شاذ و لباس
استحباب سنت پوشانیده و خرق اجماع نموده و باشد که غرض او تر دید فتوی مولانا صوابه
و علما بر تخریجین علامه چیچیه و یوسف زری و پشاه و غیره است چه ایشان بر جرمت سماع و غنا و آلات
ملاهی جهد خود را بذل نموده و فخر آن الله لا یمنع أجر المحسنین حاصل کردند و از حسد شدند
مگر بر جواز بلکه استحباب و سنت و وجوب تکرار مذکور رسیده اما ذات الله من پس لازم افتاد که
ترید بر نیالات او نوشته شود و لهذا این میچیدان قاضی میر عالم سکندر پوری خاکپا
علما بر دین متین هر چه بقدر وسعت خود میدانست از کتاب و سنت و اقوال علما و محدثین
و مفسرین و مجتهدین آنکه ارجح نقل کرده پیش نظر علما میسکند و امید مغفرت باری دارد و نوشته
توقع دارد که علما و دین امر بخوبی مطلع توجه فرموده هر چه حق باشد بگویند و الله ابا دئی الموفق

و نام این رساله بوارق الاسماع فی الحاد من مجل السماع بناوده شد
 در ترتیب این رساله در پیش فصل کرده شد فصل اول در نقل استدلال مؤلف فصل دوم
 در تردید استدلال مؤلف از احادیث فصل سوم در اثبات حرمت سماع از آیات و آثار
 فصل چهارم در تردید اجتهاد نفس مؤلف فصل پنجم در تردید استدلال مؤلف از اقوال
 فقهاء فصل ششم در تردید استدلال مؤلف از اقوال صوفیه و نیز بخدمت صراف
 علم عرض است که مؤلف در رساله خود نقل از کتاب بوارق الاسماع فی تکفیر من بحرم السماع
 آورده و این بنده بقرایه و همون نام را به تبدیل لفظی استعمال کرده مگر درین عین بنی پیدا
 زیرا که جوینر نام کتاب از مصنفات محمد غزالی هم است و مؤلف که از مقلدان محمد غزالی
 است تبری که نام رساله خود هم بنام او مقرر کرده لهذا ضرورت افتاد که من هم بقرایه او بوزنم
 بالفاظ و فصل اول خاتمه الکتب در بیان سماع صوفیه خصوصاً سماع سادات چشمیه
 که در عمده ترین اوقات مثل ایام اعراس مشایخ کبری و غیره که استماع غنامی فرمایند
 بشرط و شریع مجوز و جائز است با حدیث صحیح در روایات قضیه اقوال و افعال صوفیه
 صافیة اما احادیث پس بخاری ابن ماجه روایت کرده اند عن ربیع بنت معوذ بن غفر
 رضی الله تعالی عنها قال جاء النبی صلی الله علیه وسلم فدخل مجلس علی فراشی
 کجلسک منی فجعلت جریات لنا یضربن بالذنف و یندن من ابائنا
 یوم بدرا و قالت احدین و فینا نبی یعلم ما فی غد فقل دعی هذا و قوی
 ما کنت تقولین و نیز در صحیحین است که ان ابابکر دخل علی عائشه و عند هاجار یتان
 تدفان و تغنیان و النبی صلی الله علیه وسلم متغش بشوبه فانتصهرهما ابوبکر
 فکشف النبی صلی الله علیه وسلم عن وجهه و قال دعهما یا ابابکر فافاها ایام
 عید و فی روایت و کل قوم عید و هذا عیدنا و مثل نیست آنکه روایت کرده اند از حضرت
 عائشه صدیقہ رضی الله تعالی عنہا قالت دخل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم و عندی جایتان
 تغنیان بغناء بعثت الحدیث و نیز روایت کرده است ابو داود از عمر بن شعیب عن ابن
 عمر بن عبد المطلب که یک عورت در حضور ائمه حاضر شده عرض نمود که یا رسول الله من نذر کرده بودم

له صواب قالت
 جابر النبی صلی الله علیه وسلم
 استماع صواب
 صحیبات استماع

صواب لا وفاق
لنشدت ۱۲

صواب
زینت ادب
است ۱۳

صواب
صواب
است ۱۴

که تئیکه حضور از جنگ بسلامت بیایند من در حضور عالی رف و شمع خوانم فرمودند
 اوف نذر کمال از حضور اقدس حکم صادر است که لایفاء کنند در محبته الله تعالی
 در راه مسلمه و این ماجه از حضرت انس روایت کرده که چون حضور اقدس روز هجرت
 در مدینه طبعیه بمحله بنی انجار قیام پذیرفت آنجا یک جماعت جواری غنا با شمار دوف
 می نمودند و می گفتند شعر سخن جو انجن بنی النجار + یا حبذا محمد من جاره
 حضور اقدس میفرمودند الله یعلم انی لاجبکم و نیز بهی از عائشه صدیقہ روایت
 کرده که کبریت در مدینه بود که بحضور جناب سرور عالم زنان و دختران و کودکان غنا
 میکردند باین شعر ۵ طلع البدر علینا من ثنایات الوداع + وجب الشکر
 علینا ما دعی الله داعیها المبعوث الیناجت بالام المطاع + و سخاری از عائشه
 صدیقہ فرموده که قالت امرت الی رجل من الانصار فقال نبی الله صلی الله علیه و سلم
 لما کان معکم لهوفان الانصار یحببهم الله و فیروز می از عائشه صدیقہ روایت
 کرده که قالت قال رسول الله صلی الله علیه و سلم اعلنوا هذا النکاح و اجعلوه
 فی المساجد و اضر بواعلیه بالدخوف و فیروز ابن جبان و غیره از عائشه صدیقہ
 روایت کرده اند که قالت کانت عندی جاریة من الانصار زوجتها فقال رسول الله
 صلی الله علیه و سلم یا عائشة الا تعینین فان هذا الحی من الانصار یحبون النکاح
 و فیروز ابن ماجه و غیره از ابن عباس روایت کرده اند که قال سمعت عائشة ذات
 قرابت لها من الانصار فجاء رسول الله صلی الله علیه و سلم فقال اهدینم الفنا
 قالوا نعم قال ارسلتم معهما من تغنن قالت لا فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 ان الانصار قوم فیهم غزل فلو بعثتم معهم لبقول انتم انتم انتم فجا ناکما و لو لا
 الخطه المراء لم تسمعوا انکم من ان احادیث از که بحضور جناب یا با جازت
 شان جمعی پها شده اند و در بعضی ایشان بعضی از خلفاء راشدین و اکثر از اصحاب نیز
 حاضر بودند و آن احادیث نمائند که صحابه ثابت اند بسیار از اینجا یک گفتار در میشود
 نظر الی بن نجیب عن الامتصاف نسائی از عامر بن محمد روایت کرده که قال دخلت علی

قرظة بركب والی مسعود الانصاری فی عرس واذاجار تغنین فقلت انما
صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم من اهل بدر يفعل هذا عندكم فقالوا
اجلس ان شئت فاسمع معنا وان شئت اذهب قدر خصلنا في اللهو عند
العرس واما اقول فقهاء پس علامه مطاوی در حاشیه در مختار در باب چاره فاسد
آورده که قال المقانی عن ظهیر الدین اسحق الوالوجی رجل استاجر جلا لیسرب
له الطبل انکان للهو لا یجوز لانه معصية وانکان للغوا والعرس والقافله یجوز
لانه طاعة انتهى ودر منتخب اللغات آورده که طبل نقاره که می نوازند و آن را یکطرف
پرست می باشد و گاهی دو طرف نیز می گیرند اطبال و طبول جمع است به دور کریم اللغات
آورده که طبل عربی و طبول هندی است و در صراح آورده که طبل دهل است و در کریم اللغات
گفته که دهل عربی و طبول هندی پس از تعلیل الوالوجی که لانه طاعة معلوم گردید که برای عبادت
اگر غنا کنند جائز است و ملاهی که جمع ملاه که هم اله است یعنی اگر بعد پس از آن هم
بهویدار است که اگر غنا برای فسق و فجور کنند نه برای طاعات پس آلات غنا
در آن حالت ملاهی خواهند گردید نه در حالیکه آلات عبادت شوند بلکه درین حالت
نام شان معابد خواهد بود و حجة الاسلام حضرت امام محمد غزالی رحمه الله علیه در کتاب
خود بوارق الامناع فی تفسیر من کذب علی الله آورده که فی انکار سماع الغناء و سماع
ضرب الدف و الاصوات المحذرة مخالفة للسنة و مخالفة السنة احتقارها
کفر و الاعراض عنها و الانتهاء عنها فسق و در فی مسلم و البخاری عن الربیع بن
معوذ بن عفره قالت جاء النبی صلی الله علیه وسلم و جلس علی فراشی و عندک
جوزیرتان یضربان بالدف و یندبن من قبل من یبائی یوم بدر فقالتا احدهما و هیئا
بنی یعلم ما فی غد فقال صلی الله علیه وسلم دعی هذا و فعلی ما کنت تقولین
ف هذا الحدیث دال علی انه صلی الله علیه وسلم سمع صوت الدف و الغناء و لشعر
من الجوزیرتین من غیر حاجة فسماع الغناء و اصوات الدف من الرجل یمکن
جائزا بطریق الاولی کیف و قد امر صلی الله علیه وسلم الجوزیرتین بالغناء شغف الدف

حيث قال قولي ما كنت تقولين والامر للوجوب اذا تجرد عن القرائن
 كقوله تعالى اقيموا الصلوة والنداب للقرينة كقوله فكان تبوهم ان علمتم فيهم
 خيراً ولا باحاً للتقرير ايضاً كقوله تعالى واذا حالتم فاصطادوا وههنا
 يحتمل الوجوب لانه صلى الله عليه وسلم امرهما مشافهة فلا يجوز مخالفة
 لانه صلى الله عليه وسلم امرهما باعادة ما كانت تقولوا ولا وهو صلى الله عليه
 وسلم يصغي الى معانيه فاذا طلب عليه الصلوة والسلام شيئاً من غيره
 حالة اضاعته الى الجواب عجيب ذكره لقوله تعالى يا ايها الذين امنوا استجبوا لله
 وللرسول لما يحيدكم وروى ايضاً البخاري ومسلم عن عائشة رضيها قالت
 دخل عليها ابو بكر وعندهما جوهرتان يضربان بهما تقاولت بذكر انصار يوم
 بعاث والنبى صلى الله عليه وسلم مغشى بشوبة فانتهرهما ابو بكر فكشف النبى
 صلى الله عليه وسلم وقال دههما يا ابا بكر فانهما ايام عيد فهذا الحديث بصريحه
 دال على جواز سماع الدف والغناء وصواهما والرد على منكرهما وفيه بيان
 لخرج المنكر ودفعه عن الانحلال لانه عليه السلام نهى عن الانكار عليهن وقال تعالى
 لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة فمن قال ان اسماع الغناء حرام وضرب
 الدف حرام وحضورهما حرام فانه قال ان النبى صلى الله عليه وسلم
 سمع حراماً ومنع الناهى عن المحرام ومن اعتقد ذلك كفر بالاتفاق
 فان قيل يجوز هذا في يوم العيد لا في غيره لانه قيد جوازه في يوم عيد قلنا
 اتفاق على ان خصوص السبيل يمنع عموم الحكم اذا كان في حادثة
 وفي هذا الحديث اشارة الى ان كل حالة يكون فيها فرح القلوب وطيبة
 الخواطر في ايام العبادة وغيرها جاز فيها السماع بالدف والغناء والاستغفار
 وفي مسند احمد ان الحبشة كانوا يذفون بين يدي النبى ويرقصون ويقولون
 محمد عبد صالح قال صلى الله عليه وسلم ما يقولون قال يقولون محمد عبد صالح
 وهذا الحديث يدل على جواز الرقص وجواز سماع صوت الدف والغناء فمن

قال ان الرقص حرام وسماع صوت الدف والفتاء حرام كان ذلك اعترافا
منه ان النبي صلى الله عليه وسلم حضر الحرام وقرئ عليه على الحرام ومن
اختلف ذلك في ظنه كفر بالافتاق وان قال المنكر بهذا كان جائزا في
حق النبي صلى الله عليه وسلم فلم قلتم انه جائز في حقنا قلنا لانه صلى الله
عليه وسلم شارع ولا يجوز للشارع ان يكثر امر فيه حكم شرعي لقوله تعالى
ان الذين يكتفون ما اتوا من البينات والفتا من بعد ما بيناه
للناس في الكتاب اولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللعنون وقوله تعالى

واذا اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبينه ولا تكتفون الآية
فلو كان فعل الرقص وحضور السماع وضرب الدف حراما كان واجبا عليه
صلى الله عليه وسلم بحكم هذه الآية ان تبينه لغيره ولو جاز له دون غيره
وجب عليه بيانه كما ورد في الخبر ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى
المصالح ثم فعل فلما سئل قال لست كما هم في البيت عند ربّي
يطعمني ويسقيني وما حضر الرقص وسماع الفتاء والدف ولم ينه احدا
عن ذلك دل على جوازه مطلقا وان قال المنكر ان الرقص لعب للعب
حرام لانه عليه الصلوة والسلام قال الدود مني ولا انا من الدود والدود
اللعب قلنا هذا الحديث مخصوص باللعب المحرم كالزرد والقمار وغير ذلك
لانه ورد في البخاري عن عائشة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم
كان واقفا على باب بيتي والحواشي يلعبون بحجر ابيهم في المسجد وانا انظر اليه
لعيهم واذا جاز اللعب في المسجد بحضرة النبي صلى الله عليه وسلم ففي غيره
بطريق الاولي يجوز ومن قال ان اللعب مطلقا حرام كان ذلك اعترافا
منه بان النبي صلى الله عليه وسلم نظر الى الحرام وقرئ الحرام على حاله ومن اختلف
في ظنه ذلك كفر بالافتاق فان قال المنكر وفي الخبر ان لعب الا في ثلاث
الرمي والفرس وملاعبة الرجل مع اهله قلنا هذا حصر الحاصل لا هتمام وذاك

لا يدل على تحريم ما سواه كما قال انما انت منذر فقد حصر حاله عليه السلام
 في الانذار ففي ذلك اشارة الى ان الانذار يختص به فقط لا نه خاتمة النبيين
 ذلك لا يفيد الحصر في الانذار لا نه عليه السلام مبشر مبلغ وغير ذلك
 ونظيره ما يقال لا فتى الا على ولا سيف الا ذو الفقار يعني اللعب الكامل
 والعصاة ليس الا هذه الثلاثة وقد اتت امرة انصار ديني حضرة النبي صلى الله
 عليه وسلم وقالت اني نذرت ان اضرب بين يديك الذف فقال صلى الله عليه وسلم
 ان كنت نذرت فاضربني فضربت بين يدي و غنت شعر طالع البدن
 علينا اثنيات الوداع وجب الشكر علينا ما دعى الله داع فقد سمع
 صلى الله عليه وسلم قول المرأة بالصوت والقناء وضرب الذف فمن قال ان
 حضور الرقص حرام فكأنه قل ان النبي صلى الله عليه وسلم فعل الحرام
 ومن خلع فظن ذلك كفر بالافتاء ولا خلاف في النذر لا يعقد في المحرم
 فحينئذ دل ما ذكرنا من الاخبار والافتاء على الجواز وبما ع ضرب الذف
 والرقص ومما يؤكد جواز الرقص ما ذكر في مستد احمد بن حنبل عن علي بن ابي طالب
 اتيت النبي صانا وجعفر وزيد فقال لزيد انت مولائي فجل وقال لجعفر انت
 اشبهت خلقي وخلقني فجل ثم قال انت مني فجلت والحجل رقص خاص والعام
 جنس الخاص فاذا جاز نوع من الرقص جاز مطلقه واستدل المنكرون بقوله تعالى
 وما كان صلواتهم عند البيت الامكاه وتصديته المكاه الصغير والتصديته
 ضرب احدي الراحتين على الاخرى يخرج منها صوت قلنا هذا الاستدلال
 فاسد فانه تعالى منع من المكاه والتصديته عند البيت ولا يلزم منع
 شيء في حاله حرام منه في مقامات تغاير ذلك المحرم واستدلوا ايضا
 بقوله من الناس من يشترى هو الحديث هو الغناء قلنا معنى قوله الحديث
 انه يجوز سماع الحديث الحق سواء كان قرانا او شعرا وغير ذلك وقد ذكرت
 حديث صحيح على جواز سماع الذف والقناء والشعر وقد ورد ان من الشعر الحكمة

ذل على هذا النظر على ان هو الحديث يخص سماع المضل المملئ على الحق
 والعبادة ما يبعد العبد عن الله وما لم يكن لك فهو باق على الاباحة فمن
 قال ان السماع حرام فقد حرم في الشرع ما لم يرد المض به اذ لم يرد في
 كتاب الله ولا في سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم نص بتحريم السماع
 والرقص ومن حرم في الشرع ما ليس فيه افتى على الله تعالى وكفر بالاجماع
 وايضا ان سماع العوام ورقصهم يشبه سماع الحبشة ورقصهم بين يدي
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا خلاف في اباحة ذلك فسماع العوام ورقصهم
 كذلك وايضا ان حركاتهم في السماع تشبه تغربا لهم في البساتين ولا خلاف
 في اباحة ذلك وكذلك حركاتهم في السماع وورع في الخير من تشبهه بقوم فهو منهم
 واصحاب الحق المحض بعض الصحابة واولياء الله كالجناد وغيره تحركوا
 في السماع كما هو منقول عنهم وان تحرك عامي في السماع تشبه بهاجم طلبا
 من يركا قهم كان منهم وقد ورد في الخبر هو لاء القوم لا يشقى لهم جليسهم
 وايضا يلزم لمنكر الرقص والسماع وضرب الدف والغناء محاربة الله تعالى
 ومحاربة الله تعالى كفر بالاتفاق وذلك انه ورد في خبر الصحيح من عادي الى
 وليا فقد بارد في المحاربة ولا خلاف بين الامم المحمدية من وجدان الاولياء
 في المحمدية واتفق اهل جميع الاقطار على محبة ولاية الجند والشبل ومعرفة
 الكرمي وعبد الله بن شقيق وغيرهم من هو مذكور في رسالة القشيري في
 تذكرة الاولياء وغير ذلك وقد صحت عنهم دسيرة انهم تواجدوا في السماع
 ورقصوا ما سوى الله عن قلوبهم فمن حرم السماع مطلقا فكأنه قال ان هؤلاء
 الاولياء فعلوا حراما ومن نسبهم الى مباشرة فعل الحرام عا داهم قولا واعتقادا
 ومن عا داهم باثر الحق ومن بارد الحق تعالى كفر بالاجماع وباء بغضب من الله
 وما داه جهنم وبئس المصير فاذا ثبت ما ذكرناه من النقص يرات والدلائل
 ولا حاشيت ان السماع مباح مطلقا وان منكره اما كافرا فاسوق فقهه كمن سخر

للمريدین ووجوبه لا ولیاء الله تعالى فی النسبة الی مقاماتهم اذ هم
 المحرمون عمداً سوى الله تعالى كما قال فی حقهم یریدون وجهه انتهی
 منقطعاً ودر مخطوطی حاشیه در مختار آورده که ومن الفقهاء من لم یمنع
 الرقص حیث وجد لذة الشوق تغلب علی الوجود واستدلوا بما وقع
 لجعفر ذی الجناحین لما قال له النبیه صلی الله علیه و سلم انما شبهت خلقی
 وخلقی فخل ای مشی علی رجل واحد و فی روایة رقص من لذة هذا الخطا و لم ینکر
 علی ابنی صلی الله علیه و سلم رقصه و جعل ذلك اصلاً لجواز رقص
 الصوفیة عند ما یجدون من لذة العابد فی مجلس الذکر و السماع
 و فی التاتارخانیة ما یدل علی جواز التغلب الذی حرکاته تحرکات
 المرعش و بهذا اغتی البلقینی و برهان الدین الانبای و بمثلها حباب بعض
 الخفیه و المالکیة و محل ذلك اذا خلصت النسبة و کانوا صادقین فی الوجود
 مغلوبین فی القیام و الحریکة عند شد الیهام و الشئ یمتص بالحلل
 تارةً و بالحوام اخری و لا اختلاف للمقاصد ابو مسعود طحطا انتهی و مولوی
 همیل صاحب در صراط مستقیم از موقوفات سید احمد صاحب نوشته که باید
 دانست که اجتماع غنای منامیر و اخلاط امار و بدون شهوة اگر چه از منوعات شریع
 نیست اما اجتناب از مثال این امور مباح شمار اهل تقوی و صلاح است و بریب
 همین وجه از اکابر سالکان راه حق مثل انبیا و صحابه خیرے از مثال این امور تأخیریت
 بلکه آنچه از کلام هدایة القیام ایشان نیز و کای اهل فطانتة ظهور میگردود نوعی اجتناب
 و شامری بکبریت این امور است چنانچه بر مصحح الحدیث پوشیده نیست اما عدم
 تصریح آنجناب تحریم مثال این امور پس بنا بر حکمت غامضه نیست بیا نشانکه این
 امور بر هیچ مقصد از مقاصد شرعیة بالفعل مشتمل نیست با وجودیکه بسبب کمال غایت
 نفس سوار آنها و شدت شهوات آنها و طوائف انام اجتناب از ان از جمود انام و سوار
 می نمود پس اگر نخی صریح از مثال این امور در شرع وارد می شد قطع نظر از ظهور مفاسد

و حضرت آن از کتاب مصیبتی شریفه مجرب و اقدام برین امور لازم می آید و اکثر است مرغوبه
 بشقاوت عصیان گرفتار می شد بنابر اعلیه بر شکار بکراستیه اشال این گفتا کرده شد پس
 طالب حق را باید که با اشال این امور بمقادیر نورزد و آن را در سویدای قلب خود جاند و در
 طلب آن همچنان و سرگردان نگردد و اتفاقاً بصمیم قلب بنوی آن نه نماید آری اگر بطریق
 امور اتفاقیه اشال این امور پیش آیند مجاهره با بخار آن امور ضرور نیست و تعرض
 بحال فاعلان آن جائز نه تا تشدد فی الدین و تحریم حلال لازم نیاید انتهی ملخصاً
 و در مکتوبات مجددیه در مکتوبات و هیست و هشتاد و هجدهم جلد اول آورده اند که
 سماع و وجود جماعه را نافع است که بقلب احوال متصف اند انتهی بعد از چند سطور
 می نویسند که قسمی از امتیان اند که سماع با وجود بهتر از وقت ایشان را نیز نافع است انتهی
 بعد از چند سطور نوشته اند که با وجود بد و درت میل عروج دارند درین صورت سماع ایشان
 را سودمندست و حرارت بخش هر زمان بهر دماغ ایشان از عروج بمنازل قرب میسر
 میشود آه و مولوی سحیل از ملفوظات خلیفه سید احمد صاحب در صراط مستقیم در
 جمله مویات عشق آهی آورده که از جمله مویات آن استماع الحان خوش و اصوات
 دلکش و قصص شوق آمیز و اشعار عشق انگیز است انتهی و شاه عبدالعزیز صاحب
 در وسیله النجاة یعنی جوابات سوالات عشره پادشاه بنجار آورده اند که جواب سوال
 ثامن آنکه قال السرخسی فی البدائع والسماء فی اوقات السور و تاکید السور
 مباح اندکان ذلك السور و مباحاً كالغناء فی ایام العید و فی العرس
 و فی وقت محبئی الغائب و وقت الولایة و العقیقة و عند المولادة و الختان و
 حفظ القرآن انتهی و محمد والدین فیروز آبادی صاحب قاموس در سفر السعادت آورده
 که در باب ذم سماع غنا حدیثی و آورنده کذا فی ترجمه الشیخ الدهلوی و در دستور القضاء
 آورده که من از ذکر السماع فقدا نکو حلی سبعین صدیقاً انتهی و آنچه ابن حزم
 طاهری مزامیر و ملاهی را علی الاعلان مباح گفته امام نووی در مقدمات شرح مسلم نوشته
 لم یجب ابوجهل بن الظاهر انتهی و بعد از دو سطر آورده و هذا خطاء من ابن حزم انتهی

ابن حزم اگر چه بسبب عدم دیدار دلیل حرمت مباح گفت مگر ملاحظی که بخیر حق
 صحیح مزایر را شنوند ممنوع اند بالاتفاق اهل حق در قصص صوفیه و طبل و نای و نوت
 سماع غنا این قوم که برای غرض صحیح میشوند عذر جازمت در ملاحظی داخل نیست علامه
 علی القاری در شرح عین العلم فرموده و اما ما عدا ذلك فليس في معناه كالطبل
 والقصيب سوى ما اعتقده اهل الشرب فانه اذا ارتفع عنه لمشا بهته
 فبقي على اصل الاباحه انتهى وايضا قال فيرقال النوى اجازت الصحابة
 غناء العرب الذي فيه اشتاد وترنهم والحداء وفعلوه بحضرة صلى الله عليه
 ومثله ليس بجرام حتى عند القائلين بحرمه الغناء انتهى وفيه ايضا اذا اكد المتغنى
 حبه تعالى بذكره والتأمل في امره فانه مندوب از اكد المتغنى به السرور
 والفرح فيما يباح فيه كالعيد والعريس والولادة والختان وحفظ القرآن
 وكذا عند اجتماع الاخوان في بعد الزمان للطعام والاكلام وكذا عند
 قدوم بعض الاصحاب من السفر فهو ما ثور عن السلف والخلف بل عن النبي
 صلى الله عليه وسلم انتهى وايضا فيده واما ما نقل ابو الطالب عن ابي ابي بصير
 مطلقا عن جماعة من الصحابة والتابعين كعبد الله بن جعفر وابن الزبير و
 معاوية وغيرهم فاما محمول على سماع ليس فيه شئ من المزامير الملامهي
 كسماع القرآن واشعار العرب ولو بالاحسان واما على انه مذاهبهم المختار عندهم
 فان المسئلة خلافيه في املاهي ايضا لا جماعية انتهى ومحدث دهبوي حضرت
 شيخ عبد الحق رحمه در كتاب قمع الاسلع باختلاف اقوال المشايخ واحوالهم في السماع
 آورده اند که شيخ احمد الدين در ملازمت شيخ شهاب الدين قدس سره آند و سماع طلبیده
 شيخ اورا بان اجازت داد و خود مشغول نماز شد و قتی قوالی بخدشت شيخ شهاب الدين را
 قدس سره آورد و گفت بخدشت شيخ شهاب الدين بزدوم و قصیده نژاد خواندم و شيخ
 ازان ذوق گرفت و حال کرد شيخ بهاء الدين در حجره درآمد و چراغ را کشته قوال را
 خواندند و بخوان آن قصیده امر کردند و حال نمودند و ذوق گرفتند بعضی مردم این حکایت

غریب شمارند حال آنکه هیچ غریبت ندارد اگر قصیده مشتمل بر ذکر احوال محبت و مقام
مجان که باعث برشوق و محبت و حضور دل در رفع خواطر و قوت باعث حقایق گردد
باشنوند و ذوق گیرند چه نقصان دارد و بعد از آنکه معلوم شد که اصل حسن الصوة علی
الاطلاق حرام و مکروه نیست بالاتر ازین حکایتی است که در کلمه نوشته اند که جماعت
صوفیه در خدمت حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه حاضر بودند و حال شعری انشاد
کرد آنحضرت را حال شد و بطیّران درآمدند و از آنجا هم بطریق طیران در خانه نگاه خود
حاضر شدند و تیر می آزد که شیخ عزالدین عبدالسلام که از اکابر آئمه فقهیه شافعی معتزلیان
ایشان است بسی بزرگ عالمی قدس است در اول حال براه میافتد و انگار مشرب
در ویشان میرفت و چون حضرت شیخ ابوالحسن شاذلی قدس سره از زیارت حضرت
سید عالم باز آمدند نزد شیخ عزالدین رفتند و گفتند رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
عزالدین را بشنیدن این کلام حالی در گرفت و از خود رفت پس از آن با شما صوفیه براه
اعتقاد و انقیاد میرفت بحدیکه در مجلس سماع ایشان نیز حاضر می شد این حکایت صحیح است
و ثقات آن را روایت کرده اند شیخ الاسلام عبدالله انصاری قدس سره گفته که
ذوالنون مصری و شبلی و حرار و نوری و دراج همه در سماع رفته اند و یقین رسیدند
که کبرای حقیقی سماع می شنیدند و لکن با ضیاط و شرائط و آداب و بیشتر اوقات در
خلوت می شنیدند و گویند در عهد دولت قطب الواصلین خواجہ قطب الدین بختیار کا
قدس سره در ویشان روزه طوی می گرفتند و ریاضت می گرفتند پس از آن در موسم اعراس
شایخ عزیزان سماع می شنید و مشهور است که رحلت خواجہ هم در ضعف و بیماری است
که در مجلس سماع حادث شده بود چنانچه امیر حسن دهلوی نیز در غزل خود اشارتی باین قصد
کرده است **جان برین یکسبت داده است آن بزرگ + آری این گوهر کاران**
دیگست + کشتگان منبخر تسلیم را بهر زمان از غیب جان دیگرست + قاضی جمیل الدین
ناگوری را در سماع غلو تمام بود و حضرت شیخ فرید الدین گنج قدس سره در باب سماع
و اختلاف مردم فرموده اند **سبحان الله کی سوخت و خاکستر شد دیگری هنوز در خاکست**

و در زمان سلطان ایشاق بن علی بن کار وراج دیگر یافت انتهی کلام الشیخ هم اگر زیاد و مستحق
 این مسئله مطلوب باشد تا آن کتاب با مصباح انطام عند قبر عبد السلام که جوابات سواست
 استی و اکثر عبد الوهاب غیر مقلد اند بهینند اگر از آن تسلی نکرد تا کتاب لغه عشاق را بهینند
 مطالعه فرموده دل را جمیع نخبه ششهر لغت اسمعت لوفادیت حیا و لیکن
 لا حیق لمن تنادی فلو نارا ففخت لها اضاءت و لکن انت تنفخ فی الرماح و الحمد لله
 او لا و آخره و الصلوة علی سید الانبیاء و آله ظاهر او باطن لا ملجأ من الله لا الیه
 فصل دوم در ترجمه و تامل مولف از احادیث قولی سماع صوفیه بشرط شریع
 جائز است اقول نزد جمهور سنی و جماعت سماع صوفیه جائز نیست و مولف که لفظ
 سماع صوفیه پیشه بختی بخصوصیت ذکر کرده دلیل خصوصیت را بیان کردن بزم مولف
 بود که ذکر و در ترا حکام شریعیه برای جمیع مکلفین باشند پس اگر سماع و غنا حلال است
 تا برای جمیع نوع انسان جائز است که برای حضرت حشمتیه قوله اما احادیث الی آخر
 حدیث ابن ماجه لم یسم غدا را کم اقول از احادیث که مولف آورده جواز سماع صوفیه
 ثابت نمی شود بلکه حرمت او پیدا است چنانچه ظاهر خواهد شد و مولف که در اینجا احادیث
 آورده است بعضی آنها ضعیف اند حال آنکه مولف نوشته که از احادیث صحیح ثابت است
 و آن احادیث که ضعیف اند تفصیل آنها این است اول حدیث ابی داود که از عمر بن
 شعیب است در نذر اگر چه در ساله مولف عمر بن شعیب تحریر است بی و او لیکن
 در اصل عمر بن شعیب مع الواسطه و این حدیث از عمر بن شعیب عن ابیه
 عن جدته و جائیکه عمر بن شعیب عن ابیه عن جدته وایت که ضعیف است و
 قابل حجت نباشد کما نقل الذهبی فی المیزان قبل لا یحاق عمر و عن ابیه عن جدته
 حجة قال لا ولا لضعف حجة و قال ابو ذر عطاء انکروا علیه کثرة روايته
 عن ابیه عن جدته قال و قال عبد الملك الميموني سمعت احمد بن حنبل یقول
 عمر بن شعیب لا شیاء من الکبر و قال علی قال یحیی بن القطان حدیث عمر
 بن شعیب عندنا واه و قال ابن المثنی شعیبه ما روی عمر بن شعیب عن ابیه

سماع
 در ساله
 مولف
 غلطیات
 تصحیفات
 ابیه است
 آنکه
 شریف است
 نزد کثرت

هذینک فهو ضعیف انتہی و حافظ در فتح الباری نوشته و اختلاف علی حدیث
 بن شعیب پس این حدیث قابل حجت نیست دوم حدیث ابن ماجه که از انس آورد
 در ان هشام بن عمار است و نیز ثمامه بن عبد الله و این هر دو ضعیف اند که نقل فی
 المیزان فی حق الهشام قال البذا و حدث باربع مائه حدیث الاصل لها قال
 ابو حاتم صدوق قد تغیر کما القند قلن وقال المفردی ذکر احمد فقال
 هشام طیارش ضعیف و سالت اباجید الله فقال اعلمه طیارشا و قال جهمان
 صلوا خلفه فلیعید و الصلح و نسبت ثمامه بن عبد الله در میزان نوشته که
 ابن حدی بر ضعیف او اشاره کرده پس این حدیث ابن ماجه هم قابل حجت نیست
 از سبب ضعف و آنکه حدیث سوم را مؤلف بحواله بیہقی از عائشہ صدیقہ نقل کرده
 حافظ نوشته که منقطع و معضل است پس این هم قابل استدلال نیست و واضح ماند
 مؤلف بر حدیث ابن ماجه نوشته که چون حضور اقدس روز مہاجریت در مدینہ طیبہ
 نبی النجار قیام پذیرفت این صحیح نیست چرا کہ در حدیث ابن ماجه لفظ قیام پذیرفت
 نیست بلکه در حدیث است کہ موبعض المدینہ و در حالت قیام بخوابش شنیدن
 غنا چیزی دیگر است و وقت مرد شنیدن چیزی دیگر و نیز مؤلف کہ بر حدیث بیہقی
 نوشته کہ این روایت از عائشہ صدیقہ است این هم صحیح نیست در اصل این حدیث
 از عبید بن جریج روایت است و این عائشہ دیگر است و نیز برین حدیث نوشته کہ
 وقتی بود و باشد کہ مرد مؤلف از عموم است مگر این وقت خاص بود کہ روز تشریف آورد
 در مدینہ بود کما هو مضمون حدیث ابن ماجه المذكور و چونکہ این هر دو حدیث در یک
 موقعه اند و بخاری کہ روایت او اقدام واضح است روایت کرده کہ حتی جعل الاماء
 یقلن قدم رسول الله ص و در بخاری ذکر غنا و دف بران موقع نیست پس حالیکہ
 روایت بخاری مخالف ابن ماجه و بیہقی موجود است پس بقاعدہ متفقہ ان حدیث
 روایت ابن ماجه و بیہقی قابل اعتبار نیستند و نیز آن روز اول روز مقدم مدینہ بود و
 احکام مدینہ کما حقہ و ثمامہ جاری و صادر نبودند و شیخ عبد الحق در مراجع الذبوت

نوشته که خوانندگان شمار دختران بودند و مردان و جوانان را به نسبت دختران
 نسبتی نیست و اگر بالفرض این حدیث صحیح بود تا هم ازین همی حجت بر جواز نسام
 حاصل نمی آید و حدیث چهارم ترمذی که اعلیٰ و اهل الذکاء از سبب عیسی بن سیرین
 که در سنن او این حدیث است ضعیف است که قال الحافظ والشوکانی والمترجم للترمذی
 وما رواه ابن احادیث و حدیث ابن ماجه و ابن حبان که در قصه نکاح امیر مؤلف آورده
 اگر چه در بعض روایات آنها ضعیف است مگر مضمون آنها که جواز ابو در عرس است مطابق
 احادیث صحیح است و آن احادیث که در صحیحین اند سکه اند اول حدیث که بخاری روایت
 کرده قالت الربیع بنت معوذ بن عفراء جاء النبی صلی الله علیه و سلم فدخل علی
 حنین بن علی فجلس علی فراشی کجساک منی فجلست جوی ریات لنا یضربنا
 بالدف و یندین من قتل الابی یوم بدی ما ذ قالت احد ینهم و فینا بنی یعلم ما فی
 غد فقل دعهم ذه ذقولی بالذی تقولین و دوم حدیث بر روایت بخاری
 عز حائشة انها زفت امرأة الی رجل من الانصار فقال نبی الله ص یا عائشة
 ما کان معکم لهوفان الا انصار یحجم الله و در رساله مؤلف که اما کان بحریث
 شاید غلطی کاتب است سوم حدیث که بخاری و مسلم هر دو روایت کرده اند و بخاری
 در دو جا ذکر کرده اول در باب الحراب و الدرق یوم العید عن حائشة قالت دخل
 علی رسول الله صلی الله علیه و سلم و عندی جارتان تغنیان بغناء بعات
 فاضطجعت علی الفوش و حول وجهه و جاء ابوبکر فانتھرنی و قال فز مسارف
 الشیطن عند رسول ص فاقبل علیه رسول الله ص فقال دعهما فلما غفل
 غمزتهما فخرجا و کان یوم عید یلعب فیہ السودان بالدرق و
 الحراب فاما سالت رسول الله ص و اما قال تشتهین تنظرین قلت نعم
 فاقامنی و راءه خدی علی حذو و هو یقول دوکم یا بنی ارفد حث اذا
 مللت قال حسبک قلت نعم قال فاذهبی و دوم در باب سنه العید بن
 ابی الاسلام عن حائشة قالت دخل ابوبکر و عندی جارتان من جوارک الانصار

تفنیان ممانقا و الت الانصار یوم بعثت قالت و لیست بمغنیین فقال ابو بکر
 ابن امیر الشیطان فی بیت رسول الله صلی الله علیه وسلم و ذلک یوم عید
 فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا ابا بکر انک لک عید و هذا
 عیدنا و فی روایت لمسلم و رسول الله صلی الله علیه وسلم یسبحی یسبحه و آنکه در رساله مؤلف لفظ
 تدفیان است درین باب نه بخاری و مسلم ذکر کرده لیکن از احادیث مذکوره اوعا
 مؤلف یعنی جواز سماع صوفیه ثابت نمیشود زیرا که این حدیث مخصوصه بر مورد
 خواند چنانچه در حدیث بریج و عائشه رضه ذکر و غنا است آن غنا مثل
 غنا صوفیه نبود و بموجب اقوال کابر محدثین ازین هر دو حدیث چند مورد مقتبط
 که مخالف او عا و مؤلف اند اول ازین هر دو حدیث اباحت ضرب و خواندن
 اشعار مخصوصه بر نکاح است برای انبهار نکاح و دلائل این بر تفصیل ذیل اند (۱)
 بخاری حدیث بریج رضه در باب ضرب الدف فی النکاح و الولیمه و حدیث عائشه
 در باب النسوة التي یهدین امرؤة الی زوجها آورده که از عقد باب آن معلوم
 می شود که این هر دو حدیث متعلق بر نکاح اند و حکم عموم ندارند (۲) حافظ بر
 حدیث بریج بر شروع باب نوشته که ان ضرب الدف یشیع فی النکاح عند العقد
 و عند الدخول مثلاً و عند الواهية کلک و ایضاً قال قال المهلب فی هذا الحدیث
 اعلان النکاح بالدف و بالقضاء للمباح (۳) و نیز حافظ در شرح حدیث عائشه
 چند حدیث و اکثر و ال بر خصوصیت اند نقل کرده اخرج النساء من طریق
 عامر بن سعد عن قرظ بن کعب و ابی مسعود الانصاریین قالانہ رضلنا
 عند العرس و صحی الحاکم و للطبرانی من حدیث السائب بن زید عن النبی
 قیل ان یرخص فی هذا قال نعم انکاح لا سفاح اشهد و النکاح و فی حدیث
 عبد الله بن زبیر عند احمد و صحی ابن حبان و الحاکم اعلنوا النکاح و لا
 و الترمذی و النساء من حدیث محمد بن حاطب فصل ما بین الحلال و الحرام
 الضرب بالدف (۴) قال القسطنطینی علی حدیث البریج رضه فی هذا الحدیث

جواز ضرب الذف فی النکاح (۵) شیخ عبدالحق نوشته ضرب ذف
 مباح است در بعض احیان مثل عید و قدوم و نکاح و حرام است در غیر آن (۶)
 قال الکرمانی علی حدیث عائشة عفا فقلت فیه رخصة للهو قلت لا اذ یحتمل
 ان یکون ذلک مجرد استخبار فان قلت السیاق مشعر تجویز ذلک وقال
 تعالی فان الناس من یشتري لهو الحدیث اه قلت ذلک عام و هذا مخصص
 لما ینتهی دوم در حدیث ربیع رحم کلفظ یند بن است و نیز آنکه حضرت فرمود -
 دعی نده و قوله بالذی کنت تقولین ازین دو لفظ محتملین دو امر استنباط
 کرده اند اول اینکه این شعار بطور مرئی بود نه لهو دوم اینکه ذکر آنحضرت ۳ در
 موقع لهو مناسب نیست کما قال الحافظ و سیاق القصة فیشر با تمنا لهو متعنا
 علی الملانی لهو متعنا و غالب حزن المراتی جدا لهو و بر امر دوم شیخ عبدالحق
 نوشته و بعضی گویند که منع آنحضرت ۳ بجهت آن بود که ذکر شریف وی در اشعار
 مناسب نباشد و کذا قال ابن التین انما انها هالان مدحه حق و المطلوب فی النکاح
 اللهو و در تفصیل حدیث جاریتین خواهد آمد که ازین قسم شعار که شعر بر مقاتله باشد
 ترغیب بر جهاد بود پس این شعار هم مخصوص اند و اشعار حسن جمال بایر مخالف
 اینها اند که مفصلا ذکر این در حدیث جاریتین خواهد آمد سوم که ذف هم مخصوص بود
 و دیگر آلات را اجازتی نیست که ذکر این هم در حدیث جاریتین مفصل خواهد آمد چهارم
 ضرب ذف اباحت هم مخصوص بر نهاست کما قال الحافظ و استدلال بقوله
 و اضربوا علی ان ذلک لا یخص بالنساء لکنه ضعیف و لا حدیث القویة
 فیها الا ذنف ذلک للنساء فلا یلتحق بهن الرجال لعموم النهی عن التشنیه
 انتهی و شامی که از علما رند مذنب حنفی است و کتاب و تدر اول است و کتاب خود
 شامی در باب رد الشبهات نوشته که جواز ضرب الذف فیه خاص بالنساء
 لما فی البحر عن المعراج بعد ذکره انما مباح فی الفکاح و ما فی مضاه من
 حادث سرور قال وهو مکروه للرجال علی کل حال للتشبه بالنساء و در حدیث

جاریستین مفصل ذکر خواهد آمد که این احادیث مخصوص به پور و خود اند و قضا و کیفیت
 و وقتیکه مخصوص بحال خود اند تا اهو که درین احادیث مذکور است از مردان نبود بلکه
 زنهار بود پس خاص زنهار ماند و در مجلس صوفیه زنهار غنائی کنست مد پس قول مؤلف
 که برای صوفیه جاریست ازین احادیث تأیید نیاید و اگر مؤلف از حدیث جاریستین
 استدلال کرده مخالف سیاق حدیث است زیرا که این حدیث هم مخصوص است و
 سماع صوفیه ازین حدیث ثابت نمی شود بلکه حرام فهمیده شده بدین تشریح امر اول
 آنکه اهو که درین حدیث مذکور است مخصوص به عید بود و برین مدعا مخصوص به عید بود
 چند وجوہات ظاهر اند (۱) سیاق حدیث مخصوص به عید است چنانچه از قول قطب
 و غیره این تخصیص ثابت است مثلاً بخاری که باب بستر حدیث اول بدین الفاظ
 باب مقرر کرده باب الحراب والهدق یوم العید ویر حدیث ثانی باب سنته العید بدین
 لایزال الاسلام است ازین بیتی باب والقاطش ظاهر است که مراد بخاری این است که
 این مخصوص به عید است (۲) وقال الحافظ والقسطاطی ان مراد البخاری
 الاستدلال علی ان العید یقتضی عن الانبساط ما لا یقتضی فی غیره (۳)
 وایضا قال الحافظ قوله لكل قوم عید كالنیروز والمهرجان وفی النساء
 و ابن حبان باسناد صحیح عن انس قدم النبی صلی الله علیه وسلم المدینة لهم
 یومان یلعبون فیهما فقال صدقوا بكم الله تعالی بهما خیرا منهما یوم یوم
 والاضحی و وقتیکه حضرت ابو بکر رضی الله عنه اعتراض کرد بر عائشه رضی الله عنها و حضرت اجازت داد
 بر آن جانت نوشته که لكل قوم عید و هذا عیدنا ففیہ تعلیل الامر بکبریا
 وایضا حج خلاف ما ظنه الصدیق من انهما فعلا ذلك بغیر علم به بکونه
 دخل فوجدہ مغطی بنوبه فظنه نائما فتوجه له الا انک ارا علی ابنته
 من هذه الوجه مستصحباً لما تقر عندك من منع القضاء واللغو فبادر
 الی انکار ذلك قیاماً عن النبی صلی الله علیه وسلم بذلک مستنداً لوم خیر له
 فاوضح له النبی م الحال وعرف الحكم مقروناً ببيان الحكمة بان یوم عید

یوم سروا شرعی فلا ینکوفیه مثل هذا كما لا ینکر فی الاحوال انتقی
 چنانکه حضرت مرحلت اجازت بزبان مبارک خود فرمودند که بسبب عید اجازت داده
 شده پس شکی باقی نیست که اصل این ناجائز بود مگر پسند خاص یعنی عید اجازت داده
 برای این در عیدین قدری سرد جائزست و ازین بخوبی مستنبطست که بغیر عید جائز نیست
 (۵) و هکذا قال شاه ولی الله الحدیث الذهلوی فی شرحه و هو هذا قول باب
 العیدین ایه ههنا معنی بمغنی الاستندان یعنی باب استندان العیدین لاهل الاسلام
 و ما یباح لاجلها مما یحظر فی سایر الا یام انتقی (۶) و شیخ عبد الحق نوشته که
 اباحت و رخصت در بعض احوال مثل ایام عید و مانند آنست بایرون او حرام و زمار
 الشیطان و غیر این اوقات انتقی (۷) و در سراج و مانج شرح مسلم نوشته که آن ضرب
 العرب مباح فی یوم السروا الظاهر و هو العید و الحتان و العرس انتقی آخر و هم که
 دف زندگان و اشعار خوانندگان تا بالغه بودند و این امر از قول قسطلانی بر شرح حدیث
 و ملا علی قاری در مرقات و قطب الدین خان در شرح مشکوٰۃ و شیخ عبد الحق در شرح
 سفر السعادت ثابتست آخر و هم اینکه غنا و دف هم مخصوصت و نیز که حضرت و حضرت
 ابو بکر و حضرت عائشه غم متوجه بانهان شدند و این فعل را تحسین قرار ندارند (۸) قال العینی
 ان غناء الخاریتین لم یکن الا فی وصف الحوب و الشجاعة و ما یجر فی القتال
 فلذلك رخص فیہ رسول الله صلی الله علیه و سلم (۹) و هکذا قال الحافظ و نقلاً
 و زاد الحافظ علی قول یوم بعات قال بعضهم لبعض من فحی و هجاء (۱۰) قطب الدین
 خان صاحب حدیث و بلوی نوشته که از یکسان شعر پشیمان تعیین که او نمین و صف ازانی او
 شجاعت کی تھی کہ او سکے کرنے میں مدد تھی امر وین کی او در رغبت و لاتی تھی لوگون کہ
 جہا کفار پر (۱۱) و نسبت دف قال الحافظ الذہبی بضم الدال علی الاشهر و قد
 تفعی و یقال له ایضاً الکوبال بکسر الهمزة و هو الذی لا جلاجل فیہ ولا یلزم
 من اباحت الضرب بالدف فی العرس و نحوه اباحت غیر من الالات کا بعد از
 و در شرح مسلم سراج و مانج نوشته که دف العرب کما ذکر در حدیثست کہ حول و جهم

وخطی یا سبجی بنویسند ازین ظاهرست که حضرت صلی الله علیه وسلم خود از سبجی کن اعرش
 فرمودند و این قول حضرت ابوبکر که در مار شیطانی بیست رسول الله چنانکه در پیش
 است ازین صریح و لالت است بریکه حضرت صلی الله علیه وسلم این فعل را لالت خود
 ندانستند و حضرت صدیق حرام میدانست چنانچه حافظ برین قول نوشته ضیه
 اعراض عن ذلك لكون مقامه يقتضى ان يرتفع عن الاصغاء الى ذلك لكون عدم
 انكاره دال على تسويغ مثل ذلك على وجه الذي اقوله اذ لا يقتصر على الباطل في
 الاصل التنزه عن اللعب واللهو فبقية على ما ورد فيه النص وقفا وكيفيته تقريرا
 لخالفه الاصل انتهى. هکذا قال القسطلانی ودر تفسیر القاری شرح بخاری که شرح
 حنفی نهیب است نوشته که سجاده کنند در راه و لعب از آنچه تنبیه یافت از وقت و
 کیفیت آن و قال النعوی علی قوله في بيت رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لان مواضع الصالحين واهل الفضل تنزه عن الهوى واللغو ونحوه ازین قول
 واز لفظ حدیث که محل وجه ثابت است که حضرت صلی الله علیه وسلم اعراض فرمودند
 و نیز در حدیث ذکر نیست که حضرت صلی الله علیه وسلم ابوبکر را ترغیب کنند و ندادند
 بلکه خلاف آن فهمیده شود چنانچه قول عائشه نم که در حدیث است که فلما غفل غفها
 فحسبنا. ازین تقریر است که حضرت صدیق را پسند نبود برای همین حضرت عائشه رفع
 این کار را بلند کردند و به همین طور از قول حافظ هم فهمیده شود (و) قال قوله فلما آه
 فيه دلالة على انهما مع ترخيص النبي صلى الله عليه وسلم في ذلك راحة خاطر
 ابیها (۶) وشیخ عبدالحق نوشته که آن حضرت صلی الله علیه وسلم خود پیشیند آن
 مقید نشد و ابوبکر را نیز بر آن ترغیب ننمود بلکه غافل زد و برخصتی درین باب اشارتی
 فرمود و اگر بنظر تأمل دیده شود حضرت عائشه رفع هم این را رعایت ندانستند و در ریاض
 پدر خود فرمودند پس ازین حدیث جواز سماع صوفیه مستنبط نمی شود بلکه حرام فهمیده شود
 و برین نکته اندکابر محدثین چنانچه حافظ گفته (۱) و استدلال جماعة من الصوفية
 بحديث الباب على اباحة الغناء وسماعه بعيدا عما ذكره مع انه وكيف في ذلك تصحيح

عاشتة بقولها وليستا بمغتين ففت عنهما من طريق المعنى ما أثبتته لهما باللفظ
 لأن الغناء يطلق على رفع الصوت وعلى الترخيم الذي يسميه العرب النصب بفتح
 المفعول وسكون المهملات وعلى المحل ولا يستعمل فاعله مغنياً وإنما يسمى بذلك من
 ينشد بمطيط وتكسير وتجهيم وتشويط بما فيه تعريض بالفواحش أو تصريح
 قال القرطبي وأما ما ابتدعه الصوفية في ذلك فمن قبل ما لا يختلف في تحريمه
 لكن النفوس الشهوانية غلبت على كثير من ينسب إلى الخير حتى لقد ظهرت
 من كثير منهم فعلاات المجانين والصبيان حتى رقصوا بحركات متطابقة و
 تقطيعات متلاحقة وانتهى التواحم بقوم منهم إلى أن جعلوها من باب القرب
 وصالح الأعمال وإن ذلك يثمر سئ الأحوال وهذا على التحقيق من آثار الزندقة
 وقول أهل المخنفه والله المستعان انتهى (٢) قال العيني وفي مجمع البحار قال
 الطيبي وما أحدثه المتصوفة من السماع بالآلات فلا خلاف في تحريمه حتى
 ظهر على كثير منهم أفعال المجانين فيرقصون بحركات متطابقة وتقطيعات
 متلاحقة وزعموا أن تلك الأمور من البر وثمر سيئات الأعمال وهذا زندقه
 انتهى (٣) قال النووي واجتمع المجوزون بهذا الحديث وأجاب الآخرون
 بأن هذا لغناء إنما كان في الشجاعة والقتل والمجد وفي القتال ونحو ذلك
 مما لا مفسدة فيه بخلاف الغناء المتمثل على تجهيم النفوس على الشر و
 يحملها على البطالة والقيح وقال القاضي إنما كان غناهما بما هو من أشعار
 الحرب والمفاخرة بالشجاعة والظهور والغلبة وهذا لا يهيج الجوارح على
 شره لا أنشادهما لذلك من الغناء المختلف فيه وإنما هو رفع الصوت
 بالأنشاد ولذلك قالت ليستا بمغتين انتهى (٤) وشيخ عبد الحق نوشته
 أن بعض مردم حديث جاريين راودا ثبات اباحت أرند وانصاف آنست که در بار
 آن زمست زیرا که ابو بکر مذکب سابق واقدم صحابت در معرفت احکام این غناء از فرار
 مردم مورث شیطان گفت و آنحضرت گفت که این فرما شیطان نمیت و حرام نیست

قول این را در استمال خود آورده مگر شاید که مؤلف از تاواقفی کرده و چونکه قول
 او متعلق بعلم حدیث بر وزیر که او نوشته که حدیثی دارد نشده و خود او از محدثین است
 لهذا مناسب همین بود که ذکر قول او در ذیل ذکر احادیث کرده شود و برای همین در بخار
 ذکر میکنم باید دانست که این حرم ظاهری و دیگر اصحاب الظواهر را همین مذهب است
 که او عموماً سماع و غنا و مزامیر را در اباحت دارند و بعضی از محدثین و فقها غیر مذهب
 حنفی چنانچه محمد غزالی از شافعی و غیره پیروی اصحاب الظواهر کردند و همچنین صاحب
 سفر السعادت درین مسئله پیروی این حرم کرده در نه آیات و احادیث بسیار بر ذم
 سماع و غنا و مزامیر موجودند چنانچه این آئین را در فصل سوم مفصل بیان خواهم کرد
 انشاء الله تعالی فصل سوم در اثبات حرمت و ذم غنا و سماع و مزامیر بر دو حصه
 حصه اول از آیات قرآن مجید و حصه دوم از احادیث صحیح و حسن حصه اول آیات
 قرآن مجید که بر ذم سماع و غنا و مزامیر اند اخذ با الله من الشیطان المتکلم
 بسم الله الرحمن الرحیم اول آیه کریمه که در سوره بنی اسرائیل وارد است
 وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَعْطَسَ مِنْهُمْ بَصُوتُكَ (۱) در تفسیر حسینی نوشته که صوت
 شیطان غنا و مزامیر است (۲) در تفسیر احمدی نوشته ذکر في الفتاوی الکامدیه
 والعود قال مجاهد انما تدل على حرمة التغنى وذلك لان قوله تنكح
 واستفزز خطاب لا بلبل عليه اللعنة ومعناه وحرك من استطعت من بئى
 بصوتك وهو صوت الغناء والمزامير والدفع وغير ذلك (۳) در فضیله
 نوشته بصوتك ای بالوسوسة والغناء والمزامیر (۴) در تفسیر فتح المبحر نوشته
 بصوتك هو الغناء والمزامیر (۵) در تفسیر عزیزی در زیر آیه فمن تبع هداى
 نوشته که خدا پاک المبلس علیه اللعنة را گفته که موزن تو مزامیر و بر بط است و آواز تو آواز
 جرس است و ملاحظه فرماید که این قصه را آورده آیین تفسیر که مذکور شد در
 مذهب حنفی اند و علاوه بر این از دیگر تفاسیر هم مطابق اقوال مذکوره بالا تا برست
 (۶) در معالم نوشته بصوتك قال مجاهد بالغناء والمزامیر (۷) در تفسیر کبیری نوشته

بصوتك صوت الشيطان دعاء المعصية الله تعالى وقيل اراد بصوتك
 الغناء واللهو واللعب (۸) در تفسیر کلید جلال الدین سیوطی نوشته قال ابن
 عباس صوتك كل داع دعى الى معصية الله وقال مجاهد صوت الغناء
 والمزمار وقال الحسن الدف اخرج ذلك ابن ابي حاتم هكذا في تفسيره مع البيان
 وآين جلال الدین سیوطی ہمون ست کہ مؤلف در وصیت نامہ خود نوشتہ کہ وہ علم
 تفسیر پیری دی او کروں باید دوہر آید کریمہ کہ در سورہ لقمان ست ومن الناس
 من يشتري لهو الحديث الا (۱) در تفسیر حسینیہ نوشتہ کہ این آیت در شان اہل
 است کہ جاریہ مغنیہ خریدندی و مردمان را با شمع اصوات والمان ایشان از
 شنودن حق باز داشتندی (۲) شاہ عبد القادر صاحب نوشتہ کہ ایک کافر تھا
 جسکو دیکھتا کہ دل نرم ہوا اور مسلمان کی طرف جھکا اپنے گھر لے جاتا اور شرب پلاتا
 اور دگ ناچ دکھاتا کہ اسل نہ ہی کی مجلس سے ایمان کا اثر مٹ جاتا (۳) در تفسیر
 احمدی نوشتہ فقول من الايات الدالة على حرمة الآية المذكورة وانها تولت
 في النظر من الحارث اشترى كتب الاحاجم وكان يحدث بها قريشا وقيل كان
 يشتري الفتيات المغنيات ويحملهن على معاشرته من اراد الاسلام وانما
 قلنا انها تدل على حرمة الغناء لان الله قد ذم من يشتغل بلهو الحديث
 ووعده بالعذاب المبين وهو الحديث وانما ظاهرة عامه في كل
 ما يليه عما يعنى الا انه قد ذكر في الفتاوى الحمادية وكذا في العوارف
 وغيره ان ابن عباس وابن مسعود رضي الله عنهما كانا يحلفان بالله اننا قد سمعنا
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ان المادبة التقى ويوافق الرواية الثانية من
 النزول فيكون دليل على حرمة (۴) در تفسیر مدارک نوشتہ هو الحديث
 السمر بالا ما طير التي لا اصل لها والغناء وكان ابن عباس وابن مسعود
 يحلفان انه الغناء وقيل الغناء مفسدة للقلب المال مسخرة للرب وعن
 النبي صلى الله عليه وسلم ما من رجل يرفع صوته بالغناء الا بعث الله شيطانين

احد هما على هذا التلکب والاخر على هذا التلکب فلا يزالان يضربانه بايديهما
 حتى يحمرن هو الذي يسکت بهين قد راوا قول الزتفا سير بن مذهب حنفی نقل کرده
 شدند وما وراي اين مفسران و بغير هم مؤيد اينها اند (۵) در بيضاوي نوشته قيل
 نزلت في النظر بن الحارث اشترى كتب الاعاجم وقيل كان يشتري القيان
 ويجهل على معاشره من اداد الاسلام ومنعه عند (۶) در تفسير جامع البيان
 نوشته لهو الحديث من يحب الغناء ويختاره والمنا مير على حديث الحق
 او اشترى المغنيات ويرغب في سماعها اي ذات لهو الحديث او نزلت
 في من اشترى كتب اخبار سلاطين العجماء (۷) در تفسير کليل نوشته
 لهو الحديث قال ابن عباس الغناء وقال عطاء الغناء والباطل وقال
 عبد الكريم الغناء والشعر اخرجهما ابن كعب حاتم واخرج عن ابن ابي امامة
 الباهلي عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يحل بيع المغنيات ولا شراءهن
 ولا التجارة فيهن واكمل انما هن حرام وفيهن انزل الله ومن الناس
 من يشتري لهو الحديث اه آين تفسير کليل از طيال الدين سيوطي ست كوفي
 اور اسعتمه عليه خود قرار داده كما ذكر (۸) و بر حاشيه جامع البيان نقل عن الفتح
 لهو الحديث قال القرطبي ان اول ما قيل في هذا الباب هو تفسير لهو الحديث
 بالغناء قال وهو قول الصحابة والتابعين وعن ابن عباس وابن مسعود قال
 هو الغناء واشباهه اخرج البخاري في الادب المفرد وعن ابن مسعود فقال
 هو والله الغناء وفي لفظ قال هو الغناء والله الذي كاله الا هو يردد ثلث
 مرات قال الطبري اجمع علماء الامصار على كراهة الغناء والمنع منه
 واما خارق الجماعة ابراهيم بن سعد و عبد الله العبدي اگر چه در نزول آيه
 مذكوره اين قول همست كه كتب اخبار سلاطين عجم مے آورد و مگر براي اين دليل شديت
 بغير قول مفسرين و در باره اينكه مراد از لهو الحديث غنايست اقوال مفسرين هم اند
 كما ذكر واحاديث و آثار هم موجود اند و فقهاء حنفی هم معمول خود ساخته اند پس قوت

این قول درست خصوصاً این مسعود و ابن عباس که جلیل القدر صحابی اند بجلف گفته اند
 چنانچه بعضی ائمه در احوال مفسرین مذکور شدند و بعضی در احادیث ذکر خواهند یافت و اقوال
 فقهاء در ذیل اقوال فقهاء بیان خواهند شد انشاء الله تعالی سوره آیه کریمه کرد
 آخر سوره نجم است و آنستکه سَاعِدُونَ (۱) در تفسیر حبیبی نوشته است ساعدون
 ای بازی کنندگان یا تغنی کنندگان که کفار در وقت قرات قرآن سرود گفتند تا
 مردم را از سماع آن باز دارند (۲) در مدارک نوشته است ساعدون ای غافلان
 اولاً هون فک انوا اذا سمع القرآن عارضوه بالغناء يشتغلون الناس عن
 اسماعه (۳) در بریقاوی نوشته است ساعدون ای لاهون او مستکبرون
 او مغنون يشتغلون الناس عن اسماعه عن السمود و هو الغناء (۴) در معالم
 نوشته است ساعدون ای لاهون غافلون و السمود الغفلة عن الشئ واللّه ههنا
 رواية العالی و العوفی عن ابن عباس و قال عكرمة هو الغناء بلغة
 اهل اليمن و كانوا اذا سمعوا القرآن تغنوا و لعبوا به (۵) در جامع البیان
 نوشته است ساعدون ای لاهون او مستکبرون او مغنون يشتغلون الناس
 عنه (۶) در تفسیر حمدی نوشته است که هذه الآيات الثلاثة دالة على حرمة
 السماع مطلقاً حصه و هم در احادیث کبر زمر غناء و سماع و مزامیر وارد اند -
 (۱) روی البخاری فی جامع عن ابی عامر ابی مالک الاشعری و الله
 ما کذب بنی سمع النبی صلی الله علیه سلم یقول لیكون من امتی اقوام یستحلون
 الخمر و الحریس و المعازف و لیترلن اقوام الی جنب علم یروح علیهم
 بشارحة لهم یا یتهم لحاجة فیقولون ارجع الینا عذاً فیتتهم الله
 و یضع العلم و یمسح آخرین قردة و خنازیر الی یمم القیامة قال الحافظ المعانی
 الآت الملهو و نقل القرطبی عن الجوهری المعازف الغناء و الذی فی
 صحاحه انما الآت اللّه و قبل اصوات الملاحی و فی حواشی الدمیاطی
 المعازف الدفوف و غیرها ما یضرب به و یطلق علی الغناء عزف و علی کل

لعبد عزف (۲) زینعی نقل کرده بخارج برادر عز جابر بن عبد الله قال
 اخذنا من رسول الله صلى الله عليه وسلم بيد عبد الرحمن بن عوف فانطلق به الى ابنة
 ابراهيم فوجدته يجود بنفسه فاذله النبي صلى الله عليه وسلم فوضعه في
 حجرة وبكى فقال له عبد الرحمن اتبعني يا رسول الله ۲ وقد تهيت عن
 البكاء قال اني لم اذله عن البكاء ولكني تهيت عن صوتين احمقين فاجرت
 صوت عند نعته وهو ومراير شيطان وصوت عند مصيته خمسه
 وجوه وشق جيب ورتنه شيطان انتهى وقال حديث حسن انتهى وكذلك
 رواه ابن ابي شيبة واسحق بن راهويه وعبد بن حميد وابوداود والطحاوي
 عن جابر والبيهقي من طريق ابي عوانته واخرج البزار وابو يعلى عن النضر بن
 اسمعيل ورواه الحاكم انتهى ملخصا وسيطحي ابراهيم بن محمد بن حماد بن عمار
 والترمذ صحته كرهه وصاحب برائيه هم آورده بر حرمه بن عمار (۳) عن ابي هريرة
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اتخذ القرد ولا الامانة مغنا والزكاة
 مغزما وتعلم غير الدين وطاع الرجل امرته وعق امه وادنى صديقه واقصى
 اباه وظهرت الاصوات في المساجد وساد القبيلة فاستقم وكان زعيم
 القوم اذلهم وكرم الرجل مخافة شره وظهرت القينات والمعازف وشربت
 الخمر ولعن اخر هذه الامم ولها قليل تقبوا عند ذلك ريحا حمل وزلزلة
 وخسفا ومسحا وقد فاوليات تتابع كنظام بال قطع سلكتا بعض بعضا
 رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب حسن (۴) عن ابي امامة عن رسول الله
 صلى الله عليه وسلم لا تتبعوا القينات ولا تشتروهن ولا تملوهن ولا خير فيهن
 فيمن وثمنهن حرام وفي مثل هذا نزلت هذه الآية ومن الناس من يشتري
 لهوا الحديث اخ وفي الباب عن عمر بن الخطاب رواه الترمذي وقال اما نعرفه
 مثل هذا من هذا الوجه وقد تكلم بعض اهل العلم في هذا ابن يزيد اگرچه
 علي بن يزيد ضعیف است مگر مضمون حدیث ثابت است زیرا که شواهد دارد -

وكل مسكر حرام رواه احمد وابوداؤد والكويت الطبري قاله سفيان عن علي بن
 بزيمة وقاله ابن الاعرابي (٨) عن ابي امامة عن النبي صلى الله عليه وسلم
 قال ثبتت طائفة من امتي على اكل وشرب ولهو ولعب ثم يصبحون قرعة
 وخنازير وتبعث على احياء من احيائهم يرحم فتقتسمهم كما تقتسم من قبلكم
 باستئصالهم الخمر خمرهم بالدف واتخاذهم القنيات رواه احمد (٩) عن
 عامر بن عقبة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ارموا واركبوا فان ترموا فهو خير لكم
 من ان تركبوا فان كسبتم ببلطوبه بنوا دم فهو باطل الا ثلثا ثم يعين قوسه
 وتاديبه فوسه وملاعبته اهله فانهم الخمر رواه الخمسة (١٠) اخبرنا مالك
 عن موسى بن ميسرة عن سعيد بن ابي هند عن ابي موسى الاشعري عن رسول الله
 صلى الله عليه وسلم قال من لعب بالرد فقد عصي الله ورسوله رواه محمد بن موسى
 وقال محمد بن لاخير باللعب كلها من اللزد والسطرجر وغير ذلك (١١) ابو حنيفة
 عن مسلم بن عمران عن سعيد بن جبير عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم
 انه قال ان الله قد كره لكم الخمر وليس الزمار والكوبة اين حديث ابن
 جابر بن جعفر بن زياد بن جعفر بن زياد بن جعفر بن زياد بن جعفر بن زياد
 على يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ما هممت بشئ مما كان
 اهل الجاهلية يفعلونه الا امرت بكنة ليلة اسمر كما اسمها الفتيان في مكة
 فسمعت في دار صوت غناء ودفوف ومن امير فقلت ما هذا قالوا فلان تزوج
 فلهوت بذلك الغناء والصوت فقلت عيني عيني ففهمت فما ايقظني الا صوت
 فوجعت فسمعت مثل ذلك فقلت عيني عيني ايضا ففهمت فوالله ما علمت سوا حق
 اكرمني الله بنبوته والله اعلم وجميعين شاه عبد العزيز صاحب تفسير سورة
 والقصص آتية (١٢) عن صفوان بن ابيهم قال كما عند رسول الله صلى الله عليه
 فجاه عمر بن قرة فقال يا رسول الله ان الله قد كتب على الشقوة فما اراني رزقا الا
 من دني كعبي فاذا لي في الغناء في غير فاحشة فقال رسول الله لا اذن لك

عن
 شاذل
 شاذل

ولا كرامة ولا نعمة عين كذبت اي حد والله لقد رزقك الله طيباً
 حلالاً فاخترت ما حرم الله عليك من رزقك مكان ما احل الله عز وجل لك
 من حلاله ولو كنت تقدمت اليك لفعلت بك وفعلت قم عني ويحب الى الله
 اما انك ان فعلت بعد التقدم اليك فخرتك ضوباً وجميعاً وحلقت راسك
 مثله ونفيتك من اهالك ورحلت سلبك تهبة لغفتيان اهل المدينة فقام
 عمر و به من الشر والخزي ما لا يعلم الا الله فلما ولى قال النبي صلى الله عليه
 هو لا العصاة من مات منهم بغير توبة خسر عز وجل يوم القيمة كما كان
 الدنيا مخنثاً عرباً لا يستمر الناس يهديه كلما قام صرع رواه ابن ماجه
 والطبراني و شيخ عبد الحق بن شاذان في قصه بعد نزول آية ومن الناس من يشري
 لهواً الحديث شده كرا سبب آيت لهو غناض شد ومنه لا چارش و براس اجازت
 نزد حضرت صلى الله عليه وسلم آمد و در نيل الاوطار احاديث ذيل موجود اند (۱۴) اخراج
 ابو يعقوب بن اسحق التيسابوري من حديث ابي انس بن مالك رضي الله عنه و سلم
 قال من وقع الى قينته يسمع صبي في اذنيه الا انك (۱۵) اخراج ايضاً من حديث
 ابن مسعود ان النبي صلى الله عليه وسلم سمع رجلاً يتغنى من الليل فقال لا صلوة له
 لا صلوة له (۱۶) اخراج ايضاً من حديث ابى هريرة عن النبي صلى الله عليه
 قال استمع الملاهي معصية و الجلود عليها فسقوا لئلا ذبحا كفر (۱۷) اخراج
 القاسم بن سلام عن علي بن النبي صلى الله عليه وسلم عن ثوبان عن ابي
 وصوة الزمارة وقال الشوكاني فاقول الاحاديث ان تكون من قسم الخبيثين
 و شيخ عبد الحق بن شاذان في شرح سفر السعادت و حديث ديكر آورده (۱۸) عن ابى امامة
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله عز وجل يعثر همدى و رحمة للعلماء
 و امرني بحق المعازف و المزامير و الاوثان و الصديق اهل الجاهلية رواه ابو داود
 الطيالسي و روى احمد بن حنبل و غيره (۱۹) روى يزار عن ابن عباس عن عوف بن
 حرم المية و الميسرة الكوبة يعني الطبل و شيخ عبد الحق بن شاذان في شرحه في نويسيد

ليس تخفرت ما اجازت

حنفی دارد چنانچه در وصیت نامه خود نوشته تا اورا نزد که ازین احادیث جواز را
 اختیار کند و اگر مذہب حنفی ندارد تا ہم خود را یکی متکابر پیوند و ویامقلد مذہبی از آن
 دیگر باشد و یا پیرو محدثین شود و بر هر طریق که رود تا و قتیکه مؤلف قول مجتہدی
 یا متحرری فی الحدیث پیش نمکند که فلان کس ازین احادیث سماع صوفیه را استنباط
 کرده مؤلف را نزد که با چتها و خود سماع صوفیه اینها پیدا کند بدین شرط که از هر کس که
 سند آرد تا خود را از مقلدین او قرار دهد چه که آن محدثین که در چه تطبیق دارند همچون
 تطبیق داند که در ذیل هر یک حدیث نوشته شده و سماع صوفیه را این حجر و صحنه
 عبارت حرام قرار داده اند و در کرده اند و این هر دو کسر مؤلف در وصیت نامه خود متعلیم
 قرار داده و اگر مؤلف از هر یک علمحه طبعی دارد و بر مرضی خود می پذیرد تا یک امر دیگر
 بروی لازم آید و او این است که استلال از احادیث یا عبارت باشد که این امر ازین استنباط
 یافت نمی شود زیرا که عبارت ذکر سماع صوفیه نیست و یا از دلالت و اشارت و اقتضای نص باشد
 که اینکار مجتهد یا متحرری الحدیث است و مؤلف از دلالت و اشارت و اقتضای برای خود
 استنباط کردن را لائق نیست **هـ** تا کشک مشک گردای مرید و سالکها باید
 درین موضع چه بدید و اگر بر عزم خود دعوی این دارد تا بر و امیری دیگر لازم آید که اگر سماع
 و مزایه و غنا صوفیه را بر لہوی که در احادیث است قیاس کند تا در قیاس کردن اتحاد
 علت ما بین مقیاس مقیاس علی لازم است و در نیجا علت را اتحاد نیست بلکه تباہن است
 و جایکه اتحاد علت نباشد قیاس فاسد است مثلاً در حدیث ربیع و عائشه رحمہما کہ ذکر لہوت است
 و بر او از احادیث و اقوال محدثین بظاہر است که برای اعلان بیجا است و اعلان بیجا بر آ
 این ضرورت است که جماع که مال محل است در محل است که در آن محل اجتماع حل و حر است
 و از اعلان بیجا انبار کرده شود که حر است و حل پیدا شد حر است و این امر و سماع
 صوفیه نیست چرا که محل اجتماع حل و حر است نیست و از سماع صوفیه فائده اعلان ریش
 مرتب نشود بلکه در مذہب صوفیه انبار حال صوفی حرام است که ازین تباہن غلبت
 همچنین در یوم عید برای متقابل عید کفار انبساط را وسعت داده شده چه که در آن عید

ابو درایام عید کفار بودند و نیز اینکه از بخل و انبساط شوکت اسلام پدید می‌شود و در عز
 و سماع صوفیه این حاصل نیست چنانچه در عیدین روزه حرام است و در عرس شام عید است
 و در عیدین تکبیرات و ضحیه و صدقه فطر خاص مقرر است که در دیگر ایام نیست و وقتیکه
 حضرت صلی الله علیه و سلم بزبان مبارک خود مخصوص کردند که نه عید نادانین لفظ بقای
 عید کفار نمودند و لکنی فقم عید و هذا عیدنا ازین بخوبی ظاهر میشود که این خاص
 بعید است و نیز دیگر حدیث و اقوال محدثین مؤید این اند چنانکه مذکور شد و این را
 یسچاک نسبت بر سماع صوفیه نیست چرا که ایام اعواس که حضرت صوفیه مقرر کرده
 بثوت آن نیست چنانچه مولوی اسحاق صاحب در مائمه مسائل ذکر کرده و نوشته که
 ثبوت مقرر کردن یوم عرس از آن حضرت صلی الله علیه و سلم و خلفاء راشدین و ائمه اربعه
 رسیده پس جاییکه یوم عرس پیدا کرده جدید است و او را به عید و نکاح که ماثور اند
 چه نسبت است **فصل پنجم** مشتمل بر **حکم اول** بر تردید استلال مؤلف
 از مذهب حنفی حصه دوم درباره بیان اقوال مجتهدین حنفی بر حجت مطلق سماع
 حصه سوم بر تردید استلال مؤلف که از فقهاء غیر مذهب حنفی گرفته حصه اول
قول اما اقوال فقهاء **اقول** لفظ فقهاء بموجب اصطلاح اهل علم بر کسیکه قدرت
 اجتهاد دارد مستعمل شود و مؤلف که اقوال نقل کرده بغیر نحوی و غزالی باقی از فقهاء
 نیستند و نیز مؤلف اجمالاً که از نقض پیدا است اختیار کرده و تفصیل نکرده که از
 فقهاء کدام مذهب می‌گیرد و در نقل اقوال از موقوفات صوفیه و علماء تقلیدین بر نهی
 اختلاط کرده که تمیز حاصل نمیشود که کدام قول صوفی است و کدام از دیگر مردمان این نحوی
 که مذهب حنفی دارند و مؤلف ظاهر خود را هم از تقلیدین مذهب حنفی بیان می‌کند
 پس جاییکه اقوال را از مذهب حنفی دانسته معمول مذهب نموده **قول** علامه طحاوی
 آه **اقول** مؤلف سه قول را از علمایان مذهب حنفی نقل کرده یکی قول طحاوی از
 بدو جاذب کرده **اول** در بیان اقوال فقهاء دوم پس از قول غزالی بر تائید قول غزالی
 و **ثانی** در بیان نقض نوشته **قول** شاه عبدالعزیز **قول** علامه که قول طحاوی و بر

رقص آورده ذکر آن در تبع ذکر قول غزالی کرده خواهد شد و آنکه قول طحطاوی در شروع
 بحث احوال فخریاء یا قول شاه عبدالعزیز صاحب یا علی قاری مؤلف باشد لال
 جواز سماع صوفیه آورده لهذا اول ذکر این امر اول کرده شود و امید المستعان اگر
 مطلب مؤلف این باشد که ازین احوال علماء مذہب حنفی اثبات جواز سماع صوفیه بر
 مذہب حنفی نمیکند تا خیالی است باطل و خطبیست عاقل چرا که در مذہب حنفی بحکم
 جواز سماع صوفیه ثابت نمیشود بلکه در مذہب حنفی مطلق سماع و غناء و مزامیر حرام و
 داخل در مذنوب است و این احوال پیش کرده مؤلف قابل استدلال نیستند به لال
 ذیل (۱) در قول طحطاوی بحواله قول للفقانی عن ظہیر الدین سحاق الوالوجی اینست
 که اگر کسی را اجازت نواخت طبل برای عرس و غزاداده شود جائز است لکن
 طاعة وان كان لله ولا يجوز لانه محصية اگر قطع نظر ازین که در مذہب حنفی
 این فتویٰ باجماعیت بر صلیه اینقول دید شود تا هم مفید در موانع نیست این فتویٰ در خود
 نوشته است که سماع صوفیه جائز است و در اینجا ذکر مزامیر و آلات طابعی نموده و درین قول
 نواخت طبل مباح است نواخت طبل چیزی دیگر است و سماع چیزی دیگر و درین
 قول ذکر سماع نیست پس گواه مطابقی دعوی نیست (۲) و اگر مؤلف از لفظ طاعت
 سماع صوفیه را هم در طاعت شمرده سماع را قیاساً جائز کند تا ضرورت است که مؤلف طماع
 صوفیه را بر یکی ازین سه چیز یعنی غزو و عرس و قافله قیاس کند چرا که عبارت ذکر
 سماع صوفیه نیست اگر بر عرس کند تا صحیحی افتد چنانچه پیشتر در ذکر بحث احادیث
 اینست نیست که سماع صوفیه را نسبت به نکل حریف عرس نیست اگر بر قافله کند تا هم
 درست نیست بدین وجه که موجب قول و لوالجی بر عرس و غزو جائز است و
 ضرورت در قافله در بعضی ماکت نواخت طبل می افتد بر نظیر که در ترکستان می زنند
 درای مسافران قطع الطريق نقصان جان و مال مردمان میرساند و نیز که از سبب
 ریگ راه هم گم میشود برای این مسافران بطور قافله می روند و از آن طبل میبست بر
 قطع الطريق و سارقان می افتد که از آنها به سبب آواز طبل امر حاصل آید و در راهی که

مؤمنان
بمردودین
در شکوه
در زمانه
بمسلوین

۱۲

به سبب رگب گم کردن پس اندگان بر آواز طبل میروند و جای که این ضرورت نباشد نواخت
طبل از طاعت نیست مثلاً در بند که حال مردمان بر میل یا بر شکر که میروند و در اینجا نواخت
طبل از طاعت نمی شود و در سماع صوفیه این ضرورت نیست پس اتحاد علت بدست نمی آید
و در قیاس اتحاد علت و مقبض و مقبوس علیه حاصل نشد تا قیاس فاسد است و اگر بر غرض و نکته به
قیاس درست نمی افتد چرا که در غرض و آواز طبل شجاعان و شمشیر زنان را تحریض بر جنگ باشد
و در سماع صوفیه این حاصل نیست گاهی صوفی شمشیر زده و قرقه توانان از نامردان روزگار
مشهور اند **ع** خلق الله المحبوب رجالا + و رجالا لقصعة و ثریدا + و اگر تفکر و مجاهد
صوفی را بر قتال قیاس کرده شود چنانچه بعضی میکنند تا این امر از انصاف بعید است که سینه را
پیش شمشیر و تیغ و تنگ سپر کردن و جان عزیز را بر اهرامی تصدیق کردن و پیش روی
و دشمنی محیب که در دست او شمشیر باشد و قرن کاری دیگر است و بر بصلی نشسته کار کردن
امری دیگر است و برای تحریض و ترغیب بر جهاد و قتال انصوصی قرآنی نیست به توان ترغیب
در مجاهد صوفی بغیر از اقوال بعضی صوفیه که نام جنگ را شاید شنیده باشند چیزی نیست
و در جهاد برای قتال ضرع هم جائز است مگر برای صوفی جائز نیست (م) مؤلف نیز
قول لخطاوی نوشته که آکات طاهسی بحالت عبادت معابد خوانند و از سیاق
کلام او ظاهر است که برای صوفی معابد خوانند و بدین قول مؤلف از خیال نفس خود خارج
نص است بلکه بر ضد نص است آیا مؤلف نفهمیده که در حدیث جاریست که در هر دو حضرت
شعر خوانی بود و حضرت م هم موجود بودند و اجازت هم دادند مگر حضرت صدیق نام آن بزرگوار
گرفته و حضرت صلی الله علیه و سلم منع فرمودند چنانچه ذکر این مفصل در بحث حدیث در قول
شیخ عبدالحق درج است و نیز در حدیث صحیح آمده است که در هر دو حضرت صلی الله علیه و سلم
و فریخته و شعر خوانی بود و حضرت صلی الله علیه و سلم زبان مبارک خود را در اشیطان فرمودند
پس جایکه در هر دو حضرت صلی الله علیه و سلم به طور بنام شیطان موسوم شدند حال آنکه
از صحابه حضرت م بلند در خست یا کرده نام آنها به معابد نهاده که لا حول و لا قوه الا بالله
(م) مگر مؤلف قول شاه عبدالعزیز صاحب مابند لال آورده از آن هم فائده به عو

مؤلف نمی رسد یکی آنکه از قول شاه عبدالعزیز صاحب باحت غنا و سماع برای عید و
 عرس و مجبئی غائب و ولیمه و عقیقه و ولادت و خنات و حفظ قرآن است. و ذکر سماع صوفیه
 عبارت نیست و با هم نکاح و عید و ولیمه و عقیقه و ولادت و خنات فی الجمله نسبتی است و سماع
 صوفیه را هندی از اینها نسبتی نیست خصوصاً در امور سجد شاه عبدالعزیز صاحب اظهار حال
 مطلوب است و در سماع صوفیه این علت موجود نیست که اظهار حال صوفی منع است و سبب
 عدم تجا و علت قیاس صوفیه بر اینها جائز نیست دوم آنکه در قول شاه عبدالعزیز صاحب
 این هم درست که اگر سر و سماع باشد اندر صورت اول برین فکر باید کرد که در مواقع مذکوره
 شاه عبدالعزیز صاحب قید سر و شرعی درج است و در سماع صوفیه یا ایام عرس آنها
 مشرعیّت ثابت نیست ازین هم سماع صوفیه در ایام عرس و غیره بران قیاس شدنی تواند
 و شاه عبدالعزیز صاحب عموم سماع را از حظ شیطان نوشته اند چنانچه در تفسیر آیات
 برضی علی قول شاه عبدالعزیز صاحب درج است (۵) آنکه مؤلف قول علی قاری
 آورده از و هم استدلال حاصل نمی شود زیرا که عبارت دران لفظ صوفیه درج نیست و بغیر
 اجتماع الاخوان فی بعد الزمان و حبّ تعالیٰ بزرگه و التامل فی امره باقی امور بغیر عقیقه و ولیمه
 که علی قاری نیآورده مطابق قول شاه عبدالعزیز صاحب اند و قیاس سماع صوفیه بران
 اموری شود که دیگر اقوال علی قاری که مؤلف نقل کرده تصدیق طلب است زیرا که کلام
 حواله شرح عین العلم داده و در شرح عین العلم علی قاری نوشته آن این است قد اجمعی
 القاضی ابو الطیب الطبری من ابی حنیفه و مالک و الشافعی و المسقیان و حجت
 من العلماء مع الفاظ استدلال بها علی انهم اذ و تحریجه و قال الشافعی فی
 کتاب ادب القضاء ان الغناء لهو مکره و یشبه الباطل و من استکثر منه
 فهو سفیه ترد شهادته و اما مالک فقد نهی عن الغناء و هو مذهب سائر
 اهل المدینه الا ابلهیم بن سعد و حده و اما ابو حنیفه فاذا کان یکره
 ذلک و یجعل سماع الغناء من الذنوب و کذا سائر اهل الکوفه و سقیان المتوحد
 و حماد و ابراهیم النخعی و الشعبي و غیرهم انتم کلام الطبری و یوثق

ماورد من الا حادیت فی ذم المغنیة وللطبری من حدیث عائشة رضی الله عنهما
 المغنیة وبيعها وثمانها وتعلیمها ویقوید ما رواه ابو داود عن نافع كنت
 مع ابن عمر الحدیث وینجا حدیث که در ضمن سلسله حدیث درج است آورده و باز اثر
 ابن سعد را که در ضمن خبر درج شده آورده و گفته که عن ابن سعد موقوفاً و مرفوعاً و در
 رساله اخلا و مزایر مؤلفه خود علی قاری نوشته که قال العلامة البزدری فی فتاواه
 ان القول والرقص الذي يفعله الصوفية في زماننا حرام لا يجوز القصد والجلوس اليه
 ولا يظن في مشائخ السلف انهم فعلوا مثل ما فعل اهل زماننا وان سمع
 الغناء والضرب بالدف والتصفيق والرقص وقمرية الشباب الذي يفعله المتصوفة
 وغيرهم لا يعرف لمثل هذا في الشرع جواز وهو محظور شرعاً وهو من الملاحی
 التي توجب القبح في العبدات ونقل الامام القرطبي رحمه الله ان اول من احدث الرقص
 والمتعجب اهل الجاهلیة لمسا من اهلنا اتخذ لهم مجازاً جسدانه خوار قاموا برقصون حل
 النبی واینکه مؤلف عبارات علی قاری آورده قبل و بعد از این نوشته و این تحریف مؤلف
 است و نه مطلب علی قاری بر بخواند سماع عموم نیست و اصل قول علی قاری در سماع عموم
 که در اینجا نقل کرده شد (۶) بعد از این این هم تا آنجا باید کرد که شاه عبدالعزیز صاحب صوفی
 بود و در سلسله چشتی غالب شیش و داشت و نیز طائفه صوفیه در عهد شاه عبدالعزیز صاحب
 و علی قاری و مخطوطی موجود بود و اگر سماع در وقت او نشان از اسباح بودی تا بعد از او
 صراحت فتوی ندانند و اینکار را برای مؤلف باقی نگذاشته اند (۷) در بسته الامت و لف
 اتفاق نیست یکی با دیگری مخالف است مثلاً در قول عبدالعزیز صاحب با حقه در عهد
 در عرس و ولیمه و مجنی غائب و عقیقه و ولادت و شهادت و حفظ قرآن است و در قول
 علی قاری که مؤلف نقل کرده انخان صحیح و ولیمه و عقیقه نیست و در زیاده اندر بقیان ابوالخا
 فی بعد از ان الطعام و الکلام و حبه تعالی بزرگه و التامل فی امره و در قول شاه عبدالعزیز صاحب
 ملاهی مذکور نیست و در قول علی قاری و مخطوطی فیل و غیره بهم درج است که ازین امر
 و دعوی مؤلف بهر بختلاف شهادت ثابت است و سونی شود و اگر قطع نظر از اینها کرد شود

تاهم قول شاه محمد العزى صاحب ولى قارى نفسه ما يغير تأييد احوال ديك فقهاور من حيث
 قابل تشكك من نى توائمه (٨) قال فى الشامى والنافع الكبير لا بد للمفتى ان يعلم
 حال من يفتى بقوله ولا يكفيه معقته باسمه ونسبه بل لا بد من معرفته فى
 الرواية ودره فى البرائة وطبقة من طبقات الفقهاء ليكون على بصيرة فى
 التميز بين القائلين المختلفين وقدرة كافية فى الترجيح بين القولين المتعارضين
 الأولى طبقة المجتهدين فى الشرع كالأئمة الأربعة ومن سلك مسلكهم فى تأسيس
 قواعد الأصول وبه يمتازون عن غيرهم الثانية طبقة المجتهدين فى المذهب
 كابيوسف وعجل وسائر اصحاب حنفية القادرين على استخراج الاحكام
 من الأدلة على مقتضى القواعد التى قررها استاذهم ابو حنيفة فى الاحكام
 وان خالفوه فى بعض احكام الفروع لكن يقلدونه فى قواعد الأصول وبه يمتازون
 عن المعارضين فى المذهب كالتابعى وغيره الثالث طبقة الفقهاء فى الاحكام غير مقلد
 فى الأصول الثالثة طبقة المجتهدين فى المسائل التى لا نص فيها عن صاحب المذهب
 كالحصاف وابى جعفر الطحاوى وابى الحسن الصرخى وشمس الأئمة الشافعى
 وفخر الاسلام البزدوى وفخر الدين قاضى خاى وامثالهم وقال فى النافع
 الكبير كصاحب الذخيرة والمحيط البرهانى وصاحب المنهاج خلاصة الفتاوى
 فانهم لا يقدرون على شئ من مخالفة لا فى الأصول ولا فى الفروع لكنهم
 يستنبطون الاحكام فى المسائل التى لا نص فيها على حسب الأصول والقول
 والاربعة طبقة اصحاب التخييل من المقلدين كالوازى واخايم فانهم لا يقدرون
 على الاجتهاد اصلا لكنهم لا حاطتهم بالأصول وضبطهم لما خذ يقدرون
 على تفصيل قول مجمل ذى وجهين وحكم مبهم محتيل الامر من منقول عن صاحب
 المذهب او احد من اصحابه برأيهم ونظرهم فى الأصول والمقائسة على امثاله
 فظائره من الفروع الخامسة طبقة اصحاب الترجيح من المقلدين كابي الحسن القنورى
 وصاحب الهداية وامثالهما وشافهم تفضيل بعض الروايات على بعض كقوله فى هذا

اولی و لهذا صحیح روایت و لهذا وفق للناس و السادسة طبقة المقلایز القادرین
 علی التمییز بین الاقوی والقوی والضعیف و ظاهر المذهب والروایت النادرة
 کما صاحب المقتون المعتبرة من المتأخرین مثل صاحب الكنز وصاحب المختار
 وصاحب الوقایة وصاحب المجمع و شافهم ان لا یقلوا الا فقال المرء و دة
 والروایات الضعیفة و السابعة طبقة المقلایز الذین لا یقدرون علی ما ذکر
 ولا یفرقون الغث والسمین انتهى حالا باید وید که طحطاوی و شاه عبدالعزیز صاحب
 و علی قاری از کدام طبقه اند و ظاهر است که از طبقه هفتم اند در مذهب حنفی و قول و شان
 بنفیر حواله از فقیهی که از طبقات مذکوره باشد قابل عمل در مذهب حنفی نیست و در قول
 علی قاری حواله فقیهی نیست پس قول و قابل اعتبار نیست در مذهب حنفی و طحطاوی
 حواله اللقانی داده و بلقانی حواله و لواحی داده و للقانی هو عبد السلام بن ابراهیم بن
 ابراهیم لقانی است و او مصری است و مذهب مکی دارد اول غور باید کرد که از و لواحی
 روایت را اگر فقیهی حنفی نقل کرد تا البته قابل خیال می بود نه که مالکی و نیز معلوم نیست
 که و لواحی از کدام طبقه است و تا وقتیکه او را در طبقه از طبقات مذکوره داخل نکرده
 بر قول او خصوصاً بجا تنبیه احوال امام مذهب و فقهار بر خلاف این اند فتوی صحیح
 نیست و نه لطحطاوی فتوی داده بلکه حکایت قول و را نقل کرده است البته در قول شاه
 عبدالعزیز صاحب حواله سرخی داده شده و سرخی از طبقه ثلثه است مگر درین قول
 هم صفائی نیست بدین تفصیل که عینی در باب رد الشهادت بر حاشیه بر این نوشته
 ان التغنی للناس مکروه باتفاق المشائخ والتغنی لسماع الغیر مکروه عند عامة
 المشائخ و من الناس من اباح ذلك فی العرس والولیمة کما یم حکم ضرب الذف
 فیهما وان کان فی نوع لهو و اما التغنی لنفسه فقیل لایکوه وید اخذ لمرخی
 و قیل جمیع ذلك مکروه وید اخذ شیخ الاسلام خواهرزاده اگر بر قول عینی
 وید شعو تا تغنی للناس نزد کل مشائخ بالاتفاق مکروه است و سرخی هم از مشائخ
 است زیرا که از مشائخ مراد فقهار طبقات مذکوره اند و از ناس مراد غیر مشائخ اند

برائی همین جایی لفظ مشایخ و جایی ناس نوشته و سرخی از ناس شدن نمی تواند
 و اگر فرقی نباشد تا لفظ مشایخ و ناس جدا جدا ذکر نمی کرد و شاه عبدالعزیز صاحب
 در عید و عرس عقیقه و ولادت و ختنان و عینی غائب حفظ قرآن ذکر کردند و در عیوالم
 اجتماع مردمان به هجوم باشد اندر صورت اختلاف واقع است بقول عینی در تفتی الناس
 سرخی بر حرمت است و لذا قال و اما التفتی لنفسه فقیل لایکوه و بد اخذ الشری
 و بقول شاه عبدالعزیز صاحب تفتی الناس بر واقع مذکور سرخی بر اباحت است و در
 مذہب حنفی لاریب ترجیح عینی است تا یاید اینکه قول امام و دیگر فقهاء مخالف است
 شاه عبدالعزیز صاحب بر مطلق حرمت اند چنانچه از پس بیان خواهد شد و ازین قول
 عینی ترویج قول و لایحی و لما علی قاری هم پدید است زیرا که ذکر قاعده و غیره عینی ذکر کرده
 بلکه ولیمه و عرس مخصوص نوشته (۹) بالفرض اگر سرخی مجوز سماع همچو قول شاه عبدالعزیز
 صاحب در عیوالم واقع باشد تا هم قول و معمول به در مذہب حنفی شدن نمی تواند و نه از قول
 بعض الناس در عرس و ولیمه یا بنفسه و از قول لما علی قاری یا شاه عبدالعزیز صاحب
 اباحت سماع بکدامی موقع سماع شدن می تواند بموجب قاعده مذہب آن اینست
 قال شاه و لم الله فی العقد الجید و مطابقت ذکر فی النافع الکبیر اعلما از القاعده
 عند محقق الفقهاء ان المسائل علی اربعة اقسام (۱) قسم تقرر فی ظاهر المذاهب
 و حکمه ان یقبلونه فی کل حال و افقت الاصول او خالفت (۲) قسم هو
 رواية شاذة عن ابي حنیفه و صاحبیه و حکمه ان یقبلونه الا اذا وافق
 الاصول (۳) قسم هو تخريج المتأخرین اتفق علیه جمهور الاصحاب و حکمه ان یفتنون به علی کل حال (۴) قسم هو تخريج منهم لم یففق
 علیه جمهور الاصحاب و حکمه ان یعرض المقتنی علی الاصول و النظر
 من الام السلف فان وجده موافقا لها اخذ به و الا ترکه درین جایز و باید
 که ظاهر روایت بر مطلق حرمت است که از پس بیان خواهد شد و روایت شاذه از امام و
 صاحبین نیز نیست و لذا قال العینی کما ذکر درمن الناس نیز از قسم سوم است زیرا که جمهور

صاحب برین اتفاق مذکوره اند چنانچه شیخ الاسلام انکار کرده و قول سرخسی مخالف
 سلف است لهذا قابل ترک است (۱۰) و نیز یک دیگر قاعده حنفی مذرب است و آن
 این است قال فی الدر المختار و اسم المفتی ان ما انفق علیہ اصحابنا فی الروایات
 الظاهرة یفتی به قطعا و اختلف فیما اختلفوا فیہ و لا یحکم کما فی الساجیه
 و غیرها انه یفتی بقول الام علی الاطلاق ثم یقول الثانی ثم یقول الثالث ثم
 ذکر و الحسن بن زیاد - و قال الشافعی قوله و اسم المفتی ای العلامة التي تدل المفتی
 علی ما یفتی به قال فیلم القدیور و قد استقرت ای الاصول یوزن علی ان الحنفی
 هو المجتهد فاما خیر المجتهد من یحفظ اقوال المجتهد فلیس بمفتی و الواجب
 علیه اذا سئل ان یدکر قول المجتهد کالامام علی وجه الحكایة فعرف
 ان ما یكون فی زماننا من فتوی المعجودین لیس بفتوی بل هو نقل کلام
 المفتی لیاخذ به المستفتی و طریق نقله لذلك عن المجتهد احدا لا من اهل ان
 یكون له سند فیدر او یاخذ من کتاب معروف تدوین له لا یدری نحو کتاب
 محمد بن الحسن و نحوها لانه بمنزلة الخبر المتواتر او المشهور و نیز شامی
 کتب ذیل الزوازل و واقعات قابل اعتماد و قرار داده - فواذل فقیه باللیث ^{سرخسی}
 مجموع نوازل و واقعات ناطقی - واقعات صدر الشمید - محیط سرخسی -
 منتقى سرخسی - و قال الا ان فیه بعضا للنوادر - و نیز کتب متون العرب را
 معتمده علیها نوشته و گفته ان ما فی المتون مقدم علی المشروح و ما فی المشروح
 مقدم علی الفتاوی پس این فتوی مؤلف که مخالف قول امام و فقهار مذہب و ظاهر
 روایت و متون است و نیز از کتب نوازل و واقعات معتمده نیست و کتب مجاور مؤلف
 از ظاهر الروایت و واقعات و نوازل معتمده و متون نیستند و نه آن کسان که مؤلف قول
 او شان را نقل کرده از فضیلتان مجتهدین اند بفری سرخسی قول سرخسی صرف از بدائع است
 و این کتاب از کتب معتمده نیست پس فتوی مؤلف یدجواز سماع و غیره و رقص صوفیه

خلاف مذهب حنفی است خصوصاً که مؤلف خود قابل فتوی و دادن نیست و فتوی اوست مخالف
 است از مذهب حنفی پس چه سان بر عمل کردن موافق مذهب حنفی خواهد شد و نیز مؤلف که
 قول ملا علی قاری از شرح عین العلم نقل کرده این شرح غیر معروف است بلکه در طب
 الا ماشاء که در آن تفصیل تالیفات ملا علی قاری کرده شده در آن نام این شرح نیامده
 و همچنین رساله وسیله التیجات که هر دو از مذهب حنفی نزد فقها شمار نشده اند و بر آن
 هم گزشت تا فتاوی غیر معروف است و قال فی فتح القدر و الشاهی و النافع الکبیر
 لا يجوز الافتاء مما فی الكتب الغریبة حصه دوم در بیان اقوال مجتهدین
 مذهب حنفی بر جرئت مطلق سماع (۱) در مختار نوشته منہم من اجازة فی الکتاب
 كما جاز ضرب اللد فیہ و منہم من اباح مطلقاً و منہم من کرهه مطلقاً و فی
 البحر و المذهب حرمتہ مطلقاً فانقطع الاختلاف بل ظاهر الہدایة انہ
 کبیرة و لو لنفسہ و اقروہ المصنف انہی و شامی برین قول در مختار تعاقب کرده
 و گفته قوله فانقطع الاختلاف فیہ کلام ذکرته فی حاشیتی علی البحر و قد
 رد السائحانی علی صاحب البحر مکرر دین قول شامی تردید قول در مختار نمی شود
 زیرا کہ تا یہ حرمت مطلق از دیگر اقوال ہم حاصل است چنانچہ خواہی فهمید (۲) جامع الصغیر
 نوشته رجل دعی الی طعام فوجد هناك لهما اوغناء فلا باس بان یقعدا و یا کل
 و قال ابو حنیفہ ابتلیت بهذا مرة انتہی آیت جامع الصغیر از کتب ظاہر الروایت است
 و کلمہ لا باس بقابلہ مندوب آید چنانچہ در شامی ذکر این بفصل در جرئت و وجوب این در
 قول ثالث بیاید (۳) صدر الشہید شامی جامع الصغیر نوشته قوله فلا باس بان یقعدا
 التناول من الولیمة سنة و للعب بدعة فلا يجوز ترکہ لما اقتربت بہ البدعة
 کالصلاة علی الجنائزة واجبة و ان حضر تھا التامحة لهذا اذا کان اللعاب الغناء
 فی المنزل و اما اذا کان علی المائدة فلا ینبغي ان یقعدا اذا علم قبل الحضور
 لا یحضر فی الوجہین آیت صدر الشہید مشہور و معروف است و کتابش واقعات
 مصنفین قابل اعتماد است چنانچہ بالا مذکور شدہ و از عبارت جامع الصغیر و شرش معلوم

می شود که در ولیمه هم جائز است و وقتیکه در ولیمه جائز نیست پس تنگ نیست که نزد فقها
 مذہب حنفی حرمت مطلق است (۴) و تفسیر احمدی که متداول علماء مذہب حنفی و کتاب
 معتبر است و مفسر و مصنف نور الابرار و غیره کتاب اصول و فروع حنفی مذہب است نه مذہب
 گروه الناس من یشتري له الحديث آه نوشته اما قول البخاریة بتلبیت دال علی حرمت مطلقا
 لان الایلاء انما یکون بالحرم و هكذا انفق علی حرمت مطلقا اکثر من المجتهدین
 حتی بلغ عددهم الی خمس و اثنین و سبعین محدثا و علماء الشریعة الغلاء اکثرهم
 کافا متفقین علی مطلق الحرمة و متعلق این قول به اینست که از احادیث برجست
 (۵) در ظاهر الحق شرح مشکوٰۃ نوشته که - جو بعضی نے اعیاد و اعراس میں سماع بخار
 کو جائز و مختار کہا ہے تو یہ خلاف ظاہر الروایت کہ ہے کیونکہ موجب ظاہر الروایت
 مذہب حنفی کے مطلق راک حرام ہے (۶) و فی الذ خیرة ان التغنی مع جمیع احوال
 حرام عند علماءنا بقولہ تعالیٰ و من الناس من یشتري له الحديث الا و صاحب فی خیرہ
 از طبقہ سوم فقہا است (۷) در فتاویٰ صیغہ نوشتہ سئل الحلوانی عن سماعهم
 بالصوفیة و اختصا بوجع لبس و اشتعلوا باللهو و الرقص و ادعوا لانفسهم المنزلة
 فقال افتر و اعلی الله کذا بام به جنة فلیس الجنبه صلی الله علیه و سلم من الذی لا الذ
 منه و نهی النبی صلی الله علیه و سلم عن لبس الشہرتین فلیسوا علی شئ من الایماء ما یزیدون
 قبل هم ان كانوا زانغین عن الطریق المستقیم هل ینفون من البلاد و یقطع منہم
 عن العامة فقال الماحط الاذی ابلغ فی الصیانة و امثل فی الدیانة نقل عن نوادر البر
 کذا فی البسوط حلوانی و برهان الدین ہر روز از طبقہ سوم فقہا اند و بسوط کتاب معتد
 مذہب حنفی است (۸) و ذکر فی الجامع الصغیر للقاضی خان قان الضرر بلعقب
 و التقی حرام لانه لهو و لعب آیت ضیحان ہم از طبقہ ثالثہ است و فی الخلاصة
 قرأه اشعارا اذا كان فیها ذکر النفس و الخمر و التغنی فیکون لانه فواحش و صاحب خلاصہ
 ہم از طبقہ ثالثہ است (۹) در احادیث حدیث منقطع و لا ذکر از امام محمد و اما ان الاعظم
 کہ روایت شدہ و از ان ہم ثابت است کہ قول ہر دو صاحب بر حرمت مطلق است -

(۱۰) در قدوری و کثر و مختصر و متن در مختار در باب اجاره فاسده نوشته و لا تقم
 الاجارة بحسب النیس والنفع والقضاء والمزايم وسائر الملاحی و در باب والشهادت
 نوشته و لا تقبل شهادة ناشئة و مغنیة و من یلعب بالطیور و من یغفل للناس
 و صاحب قدوری از طبقه خامه فقهارت و مولفین هر سه متون از طبقه ساده اند و در
 تفصیل فقهار نوشته شده که صاحب قدور از اصحاب ترجیح است و صاحبان متون
 التزام کرده اند که اقوال مرده و ضعیف نخواهند آورد و نزد یک فقهار مذہب حنفی
 این التزام مسلم است پس هر چه در تصانیف شان است ادا ترجیح است بر مقابل و از
 متون قدوری مطلق حرمت ظاهر است زیرا که چیزی قید و لیمه و عرس نگردانند
 و دلیل عمده برین ظاهر است که اجرت تعلیم نزد متقدمین حرام بود مگر مشایخ متأخرین
 بر اباحت آن فتوی دادند برای همین قید حکم مطلق را صاحبان متون و قدور
 مقید نوشتند و گفتند که والفتوی فی یومنا هذا علی جوازہ و اگر در غناء و سماع
 هم روایت صحیحی بود یا از مشایخ متأخرین فتوی جواز در عرس و ولیمه می بود نظیر
 مقید میکردند و چون نگردانند پس ثابت شد که این قید اباحت در عرس و ولیمه زائغ
 حاصل نشده (۱۱) و نیز شروع متداوله و معتمده که بر متون اند همچو هدایه که صاحبش
 از طبقه خامه فقهار یعنی از اصحاب ترجیح است و شر حقایق و در مختار و بعض
 حشیان همچو عینی که از مذہب حنفی این قدر صریح است که لحن تصفیه هم بر او شده
 و چلی که کتب اینها بی متداوله اند ما بین علماء مذہب حنفی آنها هم قید بر مطلق قائم
 نگردانند چنانچه در باب اجاره فاسده صاحب هدایه بر عبارت قدور نوشته
 لانه استیجار علی المعصیة والمعصیة لا تستحق بالعقد و در نجار عینی نوشته
 قوله سائر الملاحی كالزمار والطبل وغيرهما قوله لا تستحق بالعقد قال شیخ ^{سلامه} لا
 اسیدجای لا یجوز الاجارة علی شیء من القناء والنفع والمزايم والطبل و شیء
 من اللہ و لا علی اللہاء وقراءة الشعر وغيره و لا اجر فی ذلک و هذا کلام
 حق و لا حقیقة و ابی یوسف و محمد لانه معصیة و لہو و لعب و در شر حقایق

برعبارت وقایه این نوشته و الاصل عندنا انه لا يجوز الا جارة على المعاصي
وچلی نوشته لو استحق عليه المعصية كان ذلك مضافا الى السماع مخبر
انه شرع عقدا موجبا لمعصية الله تعالى عن ذلك علوا كبيرا ودر باب
رد الشهادت در هایه برعبارت قدوری نوشته قوله لا تقبل شهادة نائحة
ولا مضنة لانهما تركبا محرمات فانه عليه السلام نعم عن الصوتين الا حمقين
النائحة والمضنة وقوله ولا من تغفل للناس لان يجمع الناس على ارتكاب كبيرة
(١٢) در هایه در باب الاكل والشرب نوشته من دعى الى طعام او وليمة فوجده
لعبا او غنما فلا باس بان يقعد وياكل وقال ابو حنيفة ابتليت بهذا مرة
فصبرت وهذا لان اجابة الدعوة سنة فلا يتركها لما اقترنت بالمصلحة عنه غيره
كصلوة الجماعة واجبة الاقامة وان حضرتها نائحة فان قدر على المنع
بغيرهم وان لم يقدر يصبر وهذا اذا لم يكن مقدما فان كان مقدما ولم يقدر
على منعهم يخرج ولا يقعد لان في ذلك شين الذي وفتره باب المعصية على المسلمين
والحكمي عن ابو حنيفة في الكتاب كان قبل ان يصير مقدما ولو كان ذلك
على المائدة لا ينبغي ان يقعد ان لم يكن مقدما لقوله تعالى فلا تقعد بعد الذكر
مع القوم الظالمين وهذا كله بعد الحضور ولو علم قبل الحضور لا يجوز سوا كان
مقدما او لم يكن لانه لم يلزمه حق الدعوة بخلاف اذا هجم عليه لانه قد يلزمه
ودلت المسئلة على ان الملاحى كلها حرام حتى التقى بضرب القصب وكذا قال
ابو حنيفة ابتليت لان الابتلاء انما يكون بالحجم وعيني برعاشيه اين نوشته
قوله ولو علم قبل الحضور اه وبه قالت الثلاثة مرارثا امام صاحب الامم
وامم محمدت قولان الملاحى كلها حرام لان محمدا اطلق عليه اسم اللعب
والغناء بقوله فوجد ثم اللعب والغناء واللعب وهو اللهو حرام بالنص
قوله حتى التقى بضرب القصب روى صدر الشهيد في كتاب الكراهية
من الوقعات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال استماع الملاحى معصية

مشتمل بر جمیع بیان دیوانان و ثوابان و اقصان باده کش و کج و غیره
 این مجموع بود و لعب همیشه باشد یا نه جواب علماء بالاتفاق دادند باشد باشد باشد
 و الله اعلم سوالی هر که این چنین سماع را حلال دارد و بگوید که این سماع طاعت است
 و موصل الی الحق و مقرب الی حضرت الله و سبب مکاشفات حقائق و وقایع حقیقی
 و وصله و رفع درجات عقبی و نیست و جماعتی ویرا تصدیق میکنند و متابعت نمایند
 قولاً و فعلاً و قول و فعل ویرا استحقان می کنند و تا ای این نکذرات را بخا میکنند
 و تمیق میکنند این جماعت بحلال دانستن این چنین فعل و متابعت و تصدیق و تمیق
 و اصرار کافر شوند یا نه بیان نمایند تا ثواب حاصل شود جواب علماء دادند شونده شونده شونده

کتبه	کتبه	کتبه
محمد بن احمد قاضی الاقام کبیر الدین	ابو بکر بن علی بن عثمان	مولانا خضر الدین خلوا
والله اعلم	قاضی امام جلال الدین و الله اعلم	احمد بن یوسف ضیاء الدین

کتبه	کتبه	کتبه
عبد العزیز بن الزداد قاضی امام	محمد بن عبد الرحمن بن عبد الله	عبد العزیز بن مولانا خضر الدین
جلال الدین و الله اعلم	خطیب الخطباء و الله اعلم	الدمشقی و الله اعلم

کتبه	کتبه	کتبه
علی بن محمد عطاء طاک	محمد بن محمد الکاشانی	شرف یحیی و الله اعلم
امام زین الدین المفتحی و الله اعلم	قاضی بدوان و الله اعلم	ابو المظفر محمد بن علی قاضی

کتبه	کتبه	کتبه
محمد بن احمد الحلوانی قاضی و الله اعلم	ابو بکر بن یوسف الحسینی	علی بن علی الغرشی
والله اعلم	الامام سراج الدین السجستانی و الله اعلم	والله اعلم

کتبه	کتبه	کتبه
محمد بن السید البیاضی	ابو طاهر بن ابی بکر الحسینی الخطیب	عبد الرحمن بن احمد بن
عبد الرحمن بن محمد بن خط	الامام عز الدین عتیب دهل	عبد الرحمن بن محمد امام
قاضی سیدی و الله اعلم	والله اعلم	ضیاء الدین عبد الوهاب
		سفری و الله اعلم

(١٩) حكى عن أبي نصر الدين أبو سعيد قاضي ظهير الدين الخوارزمي أن
من سمع الغناء من المغني أو من غير المغني ويرى شيئاً من الحرام فيحسن ذلك
باعتقاد أو غير اعتقاد بصير مرتد في الحال بناءً على أنه ابطال حكم الشريعة
ومن ابطال حكم الشريعة لا يكون مؤمناً عند كل محقق ولا يقبل الله طاعة
واحبط كل حسنة وبات له امرته فان تاب لا يجب القتل ولا يضرب
عنقه بقوله من بدل دينه فاقتلوه فان قتله قاتل قبل عرض الاسلام عليه كونه
ولا شيء عليه به اخذ المتأخرون وعليه التقوى من مخارنواد البرهان (٢٠) وفي
المضمومات وفي التبايع اعلم ان التمتع حرام في جميع الاديان وقال في الزيادة
اذا اوصى بجاه هو معصية عندنا وعند اهل الكتاب وذكروا منه الوجه المغني
والمغنيات خمسة سوم ورتويد استدلال المؤلف از فقهاء اديگر مذاهب يعني از مذهب
غير مذهب حنفي ومؤلف دواول از غير مذهب حنفي آورده كي قول محمد غزالي دوم روي
قناوي دستور القضاات بگراول در پنجاباير دانست كه علاوه اقوال محدثين واقوال
فقهاء مذاهب حنفي كه ذكر كور شدند ديگر الله ثلاثه وديگر ثقات هم سماع وعمل والآت
آز ابا جابر نداشتند (١) چنانچه شوكانى در نيل الاوطار نوشته قال اختلف في
الغناء مع الله من آلات الملاهي وبه ونها ذهب الجمهور الى التحريم وذهب
اهل المدينة ومن وافقه من علماء الظاهر وجماعة من الصوفية الى التخصيص
وقال ابن حزم ووافقه على ذلك ابو بكر بن العربي لم يصح في التحريم شيء
وكذلك قال الغزالي (٢) ورنودي شرح مسلم نوشته واختلف العلماء في
الغناء فاباح جماعة من اهل الحجاز وهي رواية عن مالك وحرصه ابو حنيفة
واهل العراق ومذهب الشافعي كراهية وهو المشهور في مذهب مالك
(٣) محمد غزالي در احبار نوشته حكى القاضي ابو طيب الطبري عن الشافعي
ومالك والحنيفة وسفيان وجماعة من العلماء انفاً لا يستدل بها على انه
راوا تخريمه واما ابو حنيفة فانه كان يكره ذلك ويجعل سماع الغناء

من الذنوب وکک سائر اهل الکوفة و سفیان الثوری و حماد و ابراهیم
 و الشعبي و غیرهم (۴) شاه ولی الله در عقد الحمید نوشته قال الا و انی یحتمل
 او بترک من قول اهل الحجاز خمس استقام الملاحی و المنعة و ایتان النساء فی
 ادبارهن و المصروف و الجمع بین الصلواتین بغیر عذر و آنکه محمد غزالی از قاضی
 ابراهیم نقل کرده تفصیل این در قول ملا علی قاری گشته است (۵) قال الحافظ
 فی الفهم و استدلال بجواز الحداء علی جواز غناء الركبان المسمی بالنصب
 و هو ضرب من التشدید بصوت فیہ تمطیط و افراط قعم فاستدلوا به علی جواز
 الغناء مطلقا بالالحان التي یشتمل علیہ الموسیقی و فیہ نظر و قال الماوردی
 اختلف فیہ فاباح قوم مطلقا و منعه قوم مطلقا و کرهه الشافعی و مالک و
 اصح القولین و نقل عن ابن حنیفة لم یمنع و کذا اکثر المحابلة و نقل ابن طاهر
 فی کتاب السماع الجواز عن کثیر من الصحابة لکن لم یشب من ذلك شیئ
 الا فی النصب لم یأمر به الا و قال ابن عبد البر الغناء الممنوع ما فیہ
 تمطیط و افساد لوزن الشعر طلبا للضرب و خروجا من مذاهب العرب انما
 وردت الرخصة فی الضرب الاول دون الحان العجم ازین اقوال ثابت است
 که آنکه اربع و کل جمهور سنت و جماعت بر حرمت اند و مؤلف که قول محمد غزالی بر ابا
 آورده در قول شوکانی گشته است که محمد غزالی تبعیت ابن جزمی ظاهری کرده مگر
 مؤلف قول محمد غزالی را در اقوال فقها بریدین لفظ که حجة الاسلام محمد غزالی رحمه الله آورده
 ازین بیرون عوام امید می شود که محمد غزالی که حجة الاسلام است قول و بسیار معتبر است پس
 ضرورت افتاد که اول از حال محمد غزالی چیزی نوشته شود و آن این است که محمد غزالی
 در امور فلسفی درک مزید داشت و در مذهب شافعی از معتبر فقها بود مگر در علم حدیث کمال
 نداشت و بزم مذهب حنفی تفسیر همه شت و غالباً علما و در علم فلسفه بود و ابو حامد محمد
 بن محمد طوسی الشافعی و پیغمبت او در تاج المکمل نوشته قال ابن تیمیة بضاعة الفکر
 فی الحدیث مزجاة و لذا اکثر من ایزاد الموضوعات و کتب و اکثر فیها من مقلد

الفلاسفة حتى قال صاحبه ابو بكر بن العربي مع شدة تعظيمه له شيخنا
 ابو حامد دخل في بطن الفلسفة ثم اراد ان يخرج منها فاقدر ودر قاتلهم سعد
 شرح ابی داود نوشته در باب المراضع التي نهي عن البول فيها قال ولي الدين
 ما قبل ان الله صلى الله عليه وسلم كان يسبح بحمده كل يوم مائة - قلت لم تقف
 على هذا باسناد ولم ادر من ذكره الا الغزالي في الاحياء ولا يخفى ما فيه من
 الاحاديث التي لا اصل لها ودر نيل الاوطار نوشته است والجويني وان كان
 من اصحاب العلماء فليس من علماء الحديث وكذا الغزالي والقاضي حسين
 وانما هم من الفقهاء الذين لا يميزون بين الموضوع وخبره كما يعرف ذلك
 من نسبة بعلم السنن واطلع على مؤلفات هؤلاء - ودر مظاهر حق شرح
 مشکوة بر حديث علي در ذكر نعيم شبان نوشته كهل بن علي بن ابراهيم في نه قريب
 كها و كوي ساتھ ذكر كمرني صاحب قوت القلوب و احياء كمرني - داین هر دو كتاب
 از تصنيف غزالي است و در ستیاف البلاء نوشته شك نیست در انچه امام غزالي امام بود
 در فقه و كلام و مناظره و مجادل و فلسفه و جملة علوم معقول و عنایت او بعلم حدیث در
 مبدا و وسط آن كم بود و لهذا احادیث ضعیفه و اخبار و ایه كاذبه بلكه موضوعه نیز در
 تصانیف البسیار یافته می شوند و چون فوض در تصوف كرد و سخن از باطن را اندو
 بعض مراضع مواعظ او با فلسفه و آرای ایشان صورت بست و كما علی قاری در
 شرح فقه اكبر نوشته و من اعلم الناس بعلم الكلام والفلاسفة الغزالي و انتی
 انحرافه الى الوقف و الحيرة في المسائل الكلامية ثم عرض عن ذلك الطرق
 و اقبل على احاديث رسول الله صلى الله عليه وسلم فمات و البخاري على صدره -
 ازین قول ظاهر است كه در اخیر عمر بر احادیث توجه كرد و وقت وفات بخاری مصداق
 بود و در اول و اوسط ازین بی بجه بود پس مؤلف كه اقوال او باستلال آورده بود
 مؤلف است ثبوت اینکه بعد و قوف بر علم حدیث تصنیف بوارق کرده و در فوائدیه
 نوشته قال لا تقانی فی بحث حروف المعانی ثم الغزالی شیع فی المنطق و الحروف

في اشياء من غير حجة على دعواه ولا دليل على ما قيل فلو لا اطالة الكتاب
 اوردناه ورددناه بحد لا يرد على وجه يتقرب روحه عما فعل بيده ولسانه
 والله ان كنا لنعقده غاية الاعتقاد لاجل ما جمع في حياته من كلمات المشايخ
 بالنظر الى الظاهر ثم لما رأينا من طعن على الصبار بلا اقامة برهان حصل
 بنا ما حصل بين موجب تحريرات المذكورة بالاثبات شد كه محمد غزالي را جمهوريست
 و جماعت ترجيح نميست لهذا قول و مخالف جمهوريست و جماعت قابل استدلال
 نميستند و قطع نظر از اين محمد غزالي در اثبات سماع صرف خيالات خود را پيش کرده كه
 مخالف انصوص اند و مطالب انصوص خلاف كبار قرون ثلثه بيان کرده و دعوى خود را بطلان
 سپرده گامى سماع غنا و لاهى راست و گاهى واجب و گاهى مستحب و گاهى مباح گفته چنانچه
 در شروع عبارت كه مؤلف تفكر زده نوشته كه في انكار سماع الغناء و سماع ضرب الدف
 و الاصوات الحسنه مخالفة السنة و مخالفة السنة و اعتقاد تخريمها كفروا و الاغوا
 و الانتماء عنها فسق پس نتيجه قضيه اينست كه انكار سماع الغناء و سماع الدف كفروا و الاغوا
 و الانتماء عنها فسق بجهالتيكه در انكار سماع اين قدر تزيين و زبردست تا از ضارب دف و منحنى كسى بكار
 نرود آن كفرست چه اگر آن بجاى عالم و عابد و حامل شرفست و در حرمت و عزت او كه كسى
 فرق كرد فاسقست زير كه اصل شى از عروض بالا ترست و سماع عروضست و اصل ضارب
 و منحنىست و در كنج انجمن و ميراثيان سادى علماء بلكه بلند تر از قضيه محمد غزالي يافته ميشود
 و در اثبات اين سنت محمد غزالي چند احاديث پيش کرده از انجمله اول حديث بريح ربهست
 و در قول محمد غزالي نوشته است و ورد في مسلم و البخارى و درين مخالفة فاحشهست چه اگر
 مسلم حديث بريح را روايت نكرده و اين لفظ يا سهو كاتبت يا از محمد غزالي يا از مؤلف
 غلطى شده اگر چه اين حديث بشرطيكه معمول به باشد و همينست قرار داد محدثين كه معمول
 دانند برخلاف فقهاء مذهب حنفى مگر محدثين هم از اين حديث سنت سماع مقرر نه داشته اند
 بلكه از اين حديث صرف بر مواقع عرس كنيشة و وقت سماع و ضرب دف و لاهى را مخصوص مقرر
 کرده اند چنانچه تفصيل مطالب اين حديث در فصل دوم تحرير شده و اين را بقدر مباح

در خصت نوشتند که سنت یا واجب و محمد غزالی که ازین حدیث سنت و موجب
پیدا میکند و لائل او این اند (۱) لهذا الحدیث دال علی انه صلعم سمع صوت الذف والقضاء
والشعر من الجحیر بین من غیر حاجه فسمع القضاء و اصوات الذف من الرجل یکون
جائزا بطریق الاولی - آقول سماع القضاء و ضرب الذف فی هذه الوقع کان لا اعلان
الذکاج و این امر داخل در حاجت بود خواه ضروری نبود مگر محض بی حاجت نبود و حضرت
صلی الله علیه و سلم که گفتند در آن موقع برای عرس بود زیرا که امام را بر عرس رفتن سنت
کما قال المصنف فی هذا الحدیث اعلان الذکاج و فیه اقبال الامام الی العرس و دیگر
احادیث بسیار اند که بر دعوت و لمیر رفتن ضروری باشد پس لفظ غیر حاجت آوردن
خلاف واقع است (۲) کیف و قد امر صلی الله علیه و سلم الجحیر بیه بالقضاء شعرا و
ضرب الذف حیث قال قولی ما کنت تقولین و الا لم الوجوب اذا تجرد عن القرائن
او المذهب للقرینة و الا لاجابة للتقریر و ههنا یحتمل الوجوب لانه صلعم امرهما
بالمشا فقه فلا یجوز مخالفته لانه صلعم امرهما باعادة ما کانت تقولین او لا و هو صلعم
یصنع المعانیة فاذا طلب علیه الصلوة والسلام شیئا من غیره حاله اصغائه
الی الجواب و جب علیه ذکره لقوله تعالی یا ایها الذین امنوا استجبوا لله و لمره
الایة - آقول امر مطلق مجر و از قرائن آن باشد که دلیل مخالف او نباشد و لائل بر حرمت
غناء و سماع از آیات قرآن مجید و احادیث نبوی که در فصل سوم مذکور شدند موجودند
پس این امر خالی از قرائن نیست و نه برای مذنب است بلکه برای اباحت است زیرا که انصاف
صریح داله موجود اند که همین قدر که در حدیث مذکور است برای عرس داخل در خصت
چنانچه احادیث و آثار عامر بن سعد و سائب بن زید و عبد الله بن الزبیر و محمد بن حاطب
که در فصل دوم فی حدیث ربیع مذکور شدند ملاحظه باید کرد و باینکه از شارع صریح حکم
بلفظ خصت صادر شده و لفظ خصت بمقابل عزیمت بموجب قاعده اصول واقع شود
پس عزیمت در حرمت ماند و این در خصت فعل در خصت الفعل مع تقار الحرمات
بمنزلة العفوست لهذا که در این ازوم نیست بلکه اباحت است و این قول غزالی که بر قوم

امری را می و موجب است مخالف نصوص حرف خیال خود است و اینکه غزالی گفته که آن
 صلی الله علیه و سلم امرها ما كانت تقوله او لا وهو ص یعنی المعاینه صحیح نیست
 ازیرا که حضرت صلی الله علیه و سلم اصناف خود و آن شعر را پسند فرمودند ویرا عاده او حکم
 فرمودند از سیاق حدیث ظاهر نمی شود بلکه سیاق حدیث برین است که حضرت صلی الله
 علیه و سلم اتفاقا بپسندیدن ایشان شدند و جاریه اش را که داشته برید حضرت
 صلی الله علیه و سلم شروع شدند و گفتند که فیما بین ما فی غل که حضرت صلی الله علیه و سلم
 ازین لفظ یا ازین خود علی اختلاف القولین کما ذکره فی الفصل الثانی و را بد فرمودند که
 این را بگذار و هر چه پیشتر می گفتی بران باش و ازین پیدائی شود که حضرت صلی الله علیه و سلم
 را حاجت بر عاده بودند اصناف حضرت را بر معانی او بود و براسی اینکه او اشارت میگفتند
 و حضرت را بر معانی او چه حاجت افتاده بودند و در حدیث لفظ اصناف الی معاینه است
 بلکه حضرت را ازین چنین امر با وجود در خصصت هم اعراض بود چنانچه در حدیث جاریست
 در فصل دوم گذشت و باز بعد ازین هم بیان خواهد شد و غزالی که طلب اعاده و صفاء
 معاینه پیدا کرده مخالف داب علم حدیث کرده و در قواعد اصول حدیث چیزه
 از جانب خود شامل کردن داخل در عیب ثقیل است و محتمل است که برای همین مطلب
 در لفظ حدیث هم تفاوتی را جای داده چنانچه در حدیث قولی بالذی کنت تقولین است
 و در تحریر محمد غزالی ما کنت تقولین است که در لفظ الذی و ما فرقی ظاهر است و اگر بر قول
 محمد غزالی عمل کرده شود تا سماع هشار و آوادف از عورت اجنبیه هم واجب است
 چرا که مشافیه حضرت صلی الله علیه و سلم همچنین شده بود و اگر جواب داده شود که نص در
 حرمت نظر بر اجنبیه وارد است تا همون جواب در اینجا هم موجود است چرا که نص بر حرمت
 سماع هم وارد است و از اینجا که محمد غزالی وجوب پیدا کرده ناقضیه او که بر شئیت بود باطل
 و معطل ماند و دو حدیث جاریست که متفق علیه است و ذکر مفصل او در فصل هفتم
 در حرمت کمان بود مخصوص بنید بود و محمد غزالی ازان عموم پیدا میکنند بخبر بر ذیل -

قوله فكذا الحديث بصراحته دل على جواز سماع اللف والقضاء وصورها والرد
 علم منكرها وفيد بيان لزوم المنكر وقد عرفت الانكار لانه عليه السلام فقي عن
 الانكار عليهم السلام الا قول ابن خيال محمد غزالي كه حديث بصراحته دلالت بر عموم جواز
 وف و غفار و صور بهايين ديگر ملاهي ميكنند و در هر حالت جائز است صحيح نيست زيرا كه اين
 حديث مخصوص به يوم عيادت و سماع قسم خاص است چنانچه تشریح اين در فصل دوم
 درج است و از ان تفصيل جواب اين بخوبي حاصل است و اينكه محمد غزالي نوشت كه
 فالحديث رد على منكرها و زجور المنكر درين تعدي و گستاخي است زيرا كه منكر حضرت
 صدیق ابوبكر بن بود و حضرت چيزي بر دوزج رد كرد و نه قول او را رد كرد بلكه تقرير بر قول
 او مسلم داشت كه منكر شيطان اين فعل را بحال داشت و علت بيان فرمودند كه از
 براي عيادت اجازت داده شده و جايكه حضرت صلي الله عليه وسلم خود و جرح خصم بيان
 فرمودند كه كل قوم عييد و هذا عييدنا و نيز از حديث انس بن مالك خصوصيت اين بتجاط
 پعيد مقرر شد چنانچه اين حديث هم در فصل دوم مذکور شد و در خيال خيال محمد غزالي كه
 ان نفس اين حديث كه در ان وجه علت بيان شده است كه كل قوم عييد و لهذا
 عييدنا مخصص شده و از حديث نسائي مخالف است و از اين حديث خيال محمد غزالي كه
 بر عموم است پيداست و اين قول محمد غزالي كه من قال ان سماع القضاء حرام و صوف اللف
 حرام و حضورها حرام فكاذب قال ان النبي صلى الله عليه وسلم سمع حراما
 و منع الناهي عن الحرام و من اعتقد ذلك كفر بالا اتفاق و نتيجه اين قضيه اين است كه
 من قال سماع القضاء حرام و ضرب اللف حرام و حضورها حرام فقد كفر
 باطل است زيرا كه شارع عظمي و مجاز است كه جائي حرام كند و جائي رخصت دهد و در اینجا
 شارع مبرز بان مبارك خود مخصوص فرموده و هر قدر كه مخصوص فرموده از قضيه منطبقه
 و فلسفي ابطال و حاصل است كه از حكم كفر فلسفه خطرناك است فلسفي را چشم خن بين
 سخت نابينا بود و هر چه بكيك باشد و يا بوعلي سينا بوده چرا كه مسلمان نمي گويد كه
 حضرت م حرام كرده بلكه جواب دهد كه حضرت در اینجا رخصت داده مگر خود و ابوبكر رض

و عالیه اعراض کردند چنانچه از نفس حدیث ثابت است کما ذکره فی الفصل
 الثانی پس جایکه حضرت صلی الله علیه وسلم و ابو بکرینه اعراض فرمودند و حضرت عائشه
 تا باقی راجع در جهت و اگر محمد غزالی را محاوره در علم حدیث می بود تا بشکل منطقی کلام
 را از شارح زیاده نمی کرد مگر معذوری شاید همین است که محاورتی نداشت و امره الی این
 و اینکه محمد غزالی نوشته که خصوص السبب لایمنع عموم الحکم این در اینجا صادق
 آید که نص مخالف نباشد و جایکه نص مخصوص کند تا جای کلام نباشد و خود محمد غزالی بطلب
 خود ازین خیال که خصوص السبب لایمنع عموم الحکم مخالفت کرده چنانچه درین قول غریب
 بیان خواهد شد نسوم حدیث که در آن ذکر است که انت امرأه الضادیه فی حضرت
 الفیصلی الله علیه وسلم و قالت انی فذنت ان اصوب یزید یک الدف
 فقال صلی الله علیه وسلم انکنت فذرت فاضرب فی فضوبت بین یدیه فذنت
 طلع المهد علینا الا اقول ان حدیث را مولف از عمر بن شعیب پیش کرده و آن
 ضعیف است کما ذکرناه فی الفصل الثانی و در حدیث عمر بن شعیب که از ابی داود
 ذکر این شعار نیست و در حدیث ترمذی که او هم مضمون هذا را روایت کرده ذکر این اشعار
 بجز ذکر این شعار در دیگر حدیث بر دیگر موقع بود چنانچه در فصل ثانی بیان کرده شده و آن
 حدیث که در آن ذکر این اشعار است منقطع و مضطرب است و قابل محبت نیست و اینکه محمد غزالی
 نوشته که ان الذکر لایعتقد فی المحرم صحیح است لیکن بر دعوی محمد غزالی ازین فایده
 نیست بوجوه ذیل (۱) که برین قول که التذکر لایعتقد فی المعصیه حدیث متفق علیهم
 است و محمد غزالی خود قبول کرده که برین اتفاق است یعنی اتفاق است بر تعارض در بیان
 و حدیث پیدا شد که از حدیث مستنده محمد غزالی در تدریج دف و شعر شده بودند و در
 صورت تمارض حدیث متفق علیهم صحیحین مقدم است پس عمل بر و لازم است -
 (۲) اگر مطلب محمد غزالی این است که سماع و ضرب ف و غیره از محرمات نیستند
 برای این اجازت شعر و ضرب دف این عودت را شده بود تا جواب این است که در
 سند احمد در حدیث مستنده محمد غزالی این لفظ است انکنت فذنت

حاضر بود و الا فلا ازین الفاظ ظاهرست که اجازت بسبب نذر شده بود بدین قید
 که اگر نذر نیست تا ناطا تضریب پس اگر مباح می بود تا قلا چرا فرمودند و درین حدیث
 این لفظ هم هست که آنست حضرت صلی الله علیه و سلم نام این شیطان گرفته و گوید
 امر مباح شیطان صادق نمی آید و نیز که در امر مباح انعقاد نذر هم نباشد پس قید
 نذر چرا فرمودند (۳) در اصل این حدیث قابل حجت نیست و اگر فرضاً مسلم شد
 تا هم این قصد بر امور شوکت اسلام تعلق داشت کما قال البیهقی یشهد ان یکن
 اذن لها فی ذلک لما فیہ من اظهار الفرج بعود النبی صلی الله علیه و سلم
 سالماً و این امر بر وقت واپسی حضرت صلی الله علیه و سلم از غزاه بود و درین موقعه
 اظهار خوشنودی بنو نین و سبیت بر منافقین و کافرین بصورت شوکت اسلام بود
 و در همچنین موقع رخصت است مگر عموم را فائده نمی رسد (۴) آنکه محمد غزالی از روایت
 احمد از علی رضا آورده که حضرت جعفر وزید بر بشارت حضرت صلی الله علیه و سلم رقص
 فرمودند و این از لفظ منجمل حاصل کرد ازین دعوی اش نیز فائده نمی رسد و اگر رقص
 صوفیه و عوام که در آن رقص از قسم فاحشه و مغنیه و غیره جمله داخل اند آنرا هیئت
 دیگریست که بدست و پا و تمام جسم رقص کنند و زید و جعفر نه ضرب بیک پا
 ایستادند از بسبب فرج و تشبیه بر طایق نیست دوم اگر ازین قطع نظر کرده شود تا
 هم لفظ منجمل غیر محفوظ است چرا که در صحاح نیامده معلوم است که تصحیح این لفظ
 شده است برای این بریولف و محمد غزالی لازم بود که این را بهجت رسانند و نه
 خصم را موقع انحراف و خالص نقل از مسند احمد که آن ملزم لصحت نیست کافی
 شدن نمی تواند نسوم آنکه اگر زید و جعفر از بشارت که از لسان معجزه البیان
 فرد کامل که لوای فضیلت در ماسوی شمرند بشارت است این قدر سرور
 کردند بطور عادت کردند و سجای خود کردند و در عبادتگاه و نه عبادت و استقامت
 کردند و نه این عمل را وسیله قرب دانسته کردند پس در اباحت او کلام نیست بر قول
 قوال فاجر که گاه واپس پشت فاحشه المعروف کفر می آید و گاه در وی صوفی

و برین حالت رقص کردن صوفی منکر دیگر ارد قائل و تدبیر و آنکه حدیثی است که
 بر ثبوت رقص شمس کرده از آن هم چندین بار عوی او حاصل نیست بدلائل ذیل (۱)
 بخاری و مسلم این حدیث را در باب عید و روایت کرده اند و بخاری که در اینجا باب
 عید برین الفاظ است باب الحوب والدرق فی یوم العید و نیز بخاری این
 در باب عید و نیز آورده و بران باب برین الفاظ بسته باب اللهو بالحرب نحوها
 که ازین عمل مسلم و بخاری ظاهرست که این حدیث را تخصیص با عید و جهاد است و ثقات
 محدثین و مشهورین شرح از محدثین هم برین تخصیص رفته اند چنانچه نووی نوشته
 فيه جواز اللعب بالسلاح ونحوه من الآلات المحرّبة فی المسجد ویلتحق بهانی
 معناه من الأسباب المعنیة علی الجهاد والوعاء للبر (۲) ماقط نوشته که
 واللعب بالحرب لیس لعبا مجردا بل فیه تدبیر الشجاعة علی مواقع الحرب
 والاستعداد للعدو (۳) شاه ولی الله نوشته قوله باب الحواب
 والدرق یوم العید - ای اللعب بهما واللعب بهما فی الجملة
 صراح فی یوم العید بهذا الحدیث وقد استحسن بعض العلماء ذلک
 اظهار المشوكة للمسلمین وقوتهم واشتغالها باعداد آلات الحرب
 (۴) در نیل الاوطار هم مطابق قول ماقط تحریر است چنانکه این ابو یوسف عید
 بود و در یوم عید انبساط و سیح که در غیر آن جایز نیست معفوت کما ذکر
 فی تحت حدیث البخاری و ازین ابو فاکده متعلقه چهارم بود برای این شراح
 مقرر داشت بر یوم عید مگر رقص صوفیه و دعوا هم برین صورت قیاس شدن نمی تواند
 چرا که در هم چنین ابو یوسف سلاح و آلات حرب و بودن ابو یوسف قوامه جنگ
 و بودن روز عید ضروری است و در رقص صوفیه و دعوا این لمولات دران موجود
 نباشند و اینکه محمد غزالی گفته که بر شراح بیان وجوب لازم بود و از سبب آنکه بر یوسف
 صحیح نیست زیرا که شراح خود محرم و محلل بود کما قل الله تعالی فی حقه
 یا عرهم بالمعروف و نهیها هم عن المنکر و محل لهم الطینات و محرم

علیه السلام الخبایث الایة فی روایت ابن داؤد والدارمی وابن ماجه عن محمد
 ابن معاذ کرب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الا الی لوتیت القرآن
 ومثلہ مع الایوشک رجل شعبان علی اذیکت یقول علیکم هذا القرآن
 فما وجدتم فید من الحرام فحرّموه وانما حرم رسول الله صلی الله علیه وسلم
 کما حرم الله اذ تیس و فیکه شارح بحضور خود چیزی را دید و بحال داشت
 تا بران حالت این خیال کردن که حضرت صلی الله علیه وسلم بر حرام اقدام کردند اعمال
 و غیر ممکن است و کسی سلطان این ظن کردن می تواند زیرا که خدا پاک فرموده و آنکه
 لعل هدی مستقیم الایة و هر کاری که رسول کرد بر هدایت و صحت است و خیال
 باطل بر رسول باطل است بغیر اینکه برایی ساختن قضیه منطقی ضرورت افتد و شخصی
 خیالی شکر تصور کرده شود و ظاهر است که اکثر فقهاء حنفی آیات مذکوره را قطعی
 الدالات دانسته بر احادیث اباحت که احاد و اند ترجم داده اند بلکه قرآن را
 نسخ قرار داده اند و بعض علماء دیگر هم برین طرز رفته اند چنانچه ضحاک اکثر متون
 مذکور کرده اند و ما در ای آنها فضل ابن التین عن ابی الحسن البلیخی
 ان اللعب بالکرباب فی المسجد مفسوخ بالقرآن و السنة اما القمارات
 فقولہ تعالی فی بیوتی اذین الله ان ترفع الخ و کما السنن تجد فی جمل
 مساجد کمر صهیبا نکه و بجانبی که رواه ابن ماجه و محدثین بر قاضی
 تطبیق اند و اینکه محمد غزالی از احادیث عموم چنانچه پیرایه آیات و احادیث
 درست منسوخ دانسته باز اگر منسوخ دانسته تا بر قاعده اصول فقه یا محدثین
 عمل کردند و اگر منسوخ دانسته تا بر تبع او تاریخ تقدم و تاخر بیان کردن ضرورت
 در حکم نسخ صادق نمی آید بلکه در حدیث حازف که بخاری آورده ذکر تقابل
 است بلخط سیات و ظاهر آن نسخ نافی حال است شامل و خاص اند که بما متوقع
 که شارح صلی الله علیه وسلم جاریه در آنها تفصیل مذکوره بلکه مذیل احادیث ما انا
 من الله و لا اله الا هو منی و حدیث حصر لعب جمیع برسته با محمد غزالی بغیر عبارت

صرف از قیاس خود آنها را خاص کرده پس چنانکه خود قیاس می کند تا این مقصود قضیه
بر واقع و غیر این قول محمد غزالی که بر شارع بیان حرمت لازم بود از بے قوه می یابا و قیاس
است آیا ندیده و نه شنیده که در عهد نامه حدیدیه حضرت صلی الله علیه و سلم با وجود انکار
حضرت علی بن ابی طالب رسول الله از عهد نامه خود محو کردند و در بیان نفرمودند و شخصی
از صحابه را زود بیا پسید که این تقلید عین ایمان و اسلام است و محمد غزالی را بقول
شاعری **امور محکمت ملک خسروان دانند** که اعمی گوشه نشین تو محافظه فروش
در مصالحت نبوت دخل نباید و باید فهمید که در رسم چنین امورات از قیاس و روش صحابه
و کبار تابعین ثقات است مطالب معانی برآورده اند و نام آنها دلالت و کنایت
و اشارت نهاده اند و اگر در کل امور بر عبارت انحصاری بود بکار فایده شریعت مشکل
قرار پذیرفت پس در اینجا هم از قیاس و استنباط ثقات فتوی داده اند که مذکور
شدند و ضرورت نبود که شارع عبارت و در بیان می کرد و محمد غزالی اگر چه برین موقع و دراز
شارع مطلب کند مگر بعد از این در قول دیگر خود هم از این کناره کرده چنانچه بیان خواهد
شد و منافست که محمد غزالی آیه **وَالَّذِينَ يَكُمُ الْكُفْرَانُ** را که در عهدیه بر بیو دست در دلی
خود بر نام رسول الله صلی الله علیه و سلم آورده ازین فصل زور خلفیه ظاهرست و در نه عالم
منقولات حق بهیچ الفاظ و ذیل نام نمی نیرد و احادیث **إِنَّا لِلّهِ** منه و اگر چه شارع علیه السلام
و در بعضی عبارات بیان نفرموده مگر از احادیث شارع صلی الله علیه و سلم و همین حدیث حبشه
تخصیص این ظاهرست مثلاً حضرت عمر رضی الله عنه بر حبشه اعتراض کرد و حضرت صلعم
فرمود که **دعهم یا عمر** اگر این امر از اول ممنوع نبودی تا حضرت عمر بنه اعتراض نکرد
و باز که حضرت صلی الله علیه و سلم رخصت داد برای همین بود که ازین فعل مردمان اسلام
از قواعد جنگ زیاده محاوره پیدا کنند و همین بود که در آن از قسم جنگ جزئی فائده
حاصل آید هر حال جائزست بلکه ضروریست **قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَاعِدُوا اللَّهَ**
مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطٍ الْجَنَلِ تُهْبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ
و از عقبه بن عامر و مسلم روایت کرده **قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**

یقول واعدوا لهم ما استطعتم من قوة الا ان القوة الرمح الا ان القوة
 الرمح الا ان القوة الرمح وعز عقبة قال النبي صلى الله عليه وسلم ارموا واركبوا
 فان تموا فهو خير لكم من ان تركبوا وقال كل شئ يلصقه ابن آدم
 فهو باطل الا ثلاثا رمية عن قوسه وقادسية فوسه وملاعبته اهلها فان من
 الحق رواية الخمسة واین حدیث بطرح ثابت است که نیمی ازین بر سر لبو باقی
 کل لبو باطل است اگر چه محمد غزالی درین حضر کلام کرده مگر جواب کافی نداده که از پس
 بیان خواهد شد و ظاهر است که لبو حبشه که بسلاح بود از وترتیب جنگ حاصل می شد
 و اگر همراه او شان چیزی از غنا و ثمر می رسیده باشد تا مضائقه ندارد زیرا که در جنگ چهار
 خدمت هم جائز است بقوله تعالى يا ايها الذين امنوا اذ القيدم الذين كفروا زحفا
 فلا تظفروهم الا كبارهم ومن يؤلفهم يومئذ ذبوا الا متحيا القتال ومحميا الزحف
 فقد باء يعقوب من الله الا حديث ابی هريرة عند البخاری و حدیث جابر عند
 البخاری شواهد حال اند و نیز تالی شانه فرموده ولا تجسسوا و در چهارمین هم نص است
 است چنانچه حدیث علی عند البخاری شایع است پس چنانچه برای خبر و کذب باطل
 در چهار رخصت داده شده برای لبو حبشه همچنین رخصت داده شده و هر گاه شایع
 در اینجا بیان کرده یا نگرفته در اینجا همون حال است و اگر ازین لبو رقص صوفیه دانسته شود
 تا بر این عوام و صوفیه خبر و کذب جاسوسی هم جائز گفتن خواهد افتاد (۴) ظاهر است
 از حدیث حبشه که حضرت عائشه عوام الموشین هم تا شارب حبشه را دیدند و ثابت است
 که در آن وقت آن صاحب بالتم بودند و عمر شان پانزده سالگی بود اگر از حدیث حبشه
 عموما رقص جائز است تا نظرا جنبیه هم جائز خواهد افتاد و بجانب مردان غیر محرم و اگر بر
 این یاز نیست تا رقص صوفیه و عوام را هم جایز نیست (۵) پس ازین حالات که
 تحریر شد نمایان قضیه محمد غزالی که من قال ان الرقص حرام و سماع صوت الدف
 و الغناء حرام کان ذلك اعترافا من النبي صلى الله عليه وسلم خسر الحرام
 و اقر غیره علی الحرام و من احتجب فی ظنه كفر بالافتاق و نتیجه این شد که من قال

ان الرقص حرام والقضاء وسماع صوت الدف حرام كقولنا لا هتاف - باطل
 است واین قضیه منتهه و سالیبه است زیرا که حضرت صلی الله علیه و سلم چیزی را که میگرداد
 اختیار بود که چیزی را حلال یا حرام میگرد و باز در دیگر مواقع رخصت میداد یا
 عکس حکمی کرد و رسول صلی الله علیه و سلم را تقلید مامردمان نبود بلکه بایان را تقلید
 اوست و این هم صحیح نیست که حضرت ابراهیم حرام حاضر شد و دیگران را بر حرام قنبری
 کرد بلکه آنوقت آنقدر که شایع در رخصت داد و حلال شد و حضرت صلی الله علیه و سلم بر
 حلال حاضر شدند و بر حلال تقریر کردند و این قضیه لازم نیست که قبل آن یا بعد آن یا
 بر دیگر مواقع هم حلال باشد چرا که مخصوص حرمت بر دیگر مواقع شایع هم دارد و آن
 چنانچه مذکور شدند (۶) و اینکه محمد غزالی گفته که حضور صلی الله علیه و سلم و عدم بنی آواز
 رقص همیشه دلیل بر حرام مطلق است قوی است که گفته است و در دلیلی بر آن نیارود
 و دلایل که مخالف آن مذکور شدند آن اقوی اند و قوله که وان قل المنكر ان الرقص
 لعب واللعب حرام لانه صلى الله عليه وسلم قال لا الذود منى ولا انا من الذود
 واللعب قلنا الى اخر قوله لانه ورد في البخاري - آیین هم صحیح نیست زیرا که محمد غزالی
 گفته که این حدیث مخصوص بر مرد و قمار است و غیر فوکهک یعنی خاص بیک فرد مخصوص
 نموده بلکه مرد و قمار و غیره گفته و این شمول تحریم این با کثر افراد و هو محمد غزالی قبول کرده
 و باز که ابو جهمه را خارج کند بر روایت بخاری و بخاری و شرح آن آیین ابو جهمه را
 مخصوص بفرده خاص گفته اند پس ازین قول محمد غزالی مدعا او ثابت نشد چه که
 معارضه در باین مرد و حدیث پیدا نیست بلکه لعب همیشه بر عید و جهاد مخصوص است
 و لا الذود منی بر غیر این جاری است و این قول محمد غزالی که بر مرد و قمار و غیره خاص است
 صحیح نیست خصوصاً که معنی دو لهو است که ما قل فی مجمع البحار الذود اللهو
 واللعب و از حدیث دیگر که مذکور شد معنی دو به باطل ثابت است و دو عام است
 مخصوص بفرده نیست و هم چنین موقع تا وقتیکه دلیل صحیح برای تخصیص نیارود
 شود و صرف قول محمد غزالی مستهزئ نیست و این قول محمد غزالی که فان قل المنكر

و فی الخبر لا لعب الا فی ثلث الرمح والفرس وملاحبة الرجل باهله قلنا
 الى اخره قوله یعنی اللب الكامل والعبادة اتم صحیحیت اول نیکه در هر دو حدیث
 صحیح غزالی خود نوشته که شارع علیه السلام وجه بیان نکرده پس بر محمد غزالی
 برین موقع وارد شود که در هر دو حدیث شارع علیه السلام وجه نفرموده که بکدام خود
 متعلی است و بغیر زبان مبارک شارع که عبادت باشد محمد غزالی تسلیم نکرده پس
 در اینجا هم تتبع او بغیر عبارت نص تسلیم نمی شود و هم این حدیث که بالا ذکر شده
 است که حضرت صلی الله علیه وسلم بغیر سه لفظ دیگر را باطل کرده و محمد غزالی ازین را کمال
 گیر و نظائر که پیش کرده آن مطابق نیاید مثلاً این گفته که انما انت منذر - انما نقول
 جل شانه مدعا مخالف محمد غزالی ثابت شود و آن این است که هر رسول منذر و مبشر
 باشد که این هر دو صفت ذاتی است و جای به هر دو صفت مذکور می شود مثلاً جایی که
 فسق کم از هر دو کفر باشد در اینجا بر لئس سلیمین فاستحقین منذرین است مبشرین است زیرا که
 لا یفتقروا امر دحضه الله و در حق او شان وارد است و بغیر این هم است که ان الله
 لا یغفران لیساک به و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء که کار او شان ما بین
 یاس و امید واقع است در اینجا بشارت و انداز هر دو اند و در هم چنین موقع ذکر رسول
 بر مبشر و منذر هر دو آید و گاهی به منذر و گاهی به مبشر و آنکه مبشر و اند چنانچه شهادت
 و عشره مبشره و غیره برای آنها مبشر است و برای کفار بجر حال منذر است و درین موقع
 که انما انت منذر گفته شده خاص بحق کفار است و درین موقع مبشر بودن رسول
 امر محال است پس هر حصر حقیقی واقع است و وقتیکه حصر حقیقی شد تا تأیید مدعا باشد
 که در حدیث هم حصر حقیقی فهمیده شود و آنکه نظیر لافقی الاعلی و لا سیف لادنی و لا یفعل
 نوشته آن قول کسی نموده دین است زیرا که شهادت که از کلامی رافضی است زیرا
 بافت است که بر لاف کذب است و قول رسول صلی الله علیه وسلم که مخبر صادق است
 بران تشبیه ندارد و چه که در قول رسول هم مبالغه و توفیق چه بغیر ذوالانقار و بغیر
 علی بن ابی سیوف و قیاس محمد داند و در وصف تشبیه شریک اند که در حدیث که لفظ

در حدیث
 در حدیث
 در حدیث

جائز آنخصر برسته خود مقرر داشته شده برحضر حقیقه رانی اینکه خواهد که امی لهو که
 خارج ازین هر سه فرد باشد از کلام شایع علیه السلام یا فعل آن یا تقریر آن مایافته نشده
 و هر قدر احادیث که مؤلف و غزالی آورده اند خواه اصلی یعنی صحیح خواه ضعیف کل
 درین هر سه افراد داخل اند بدین تشریح که اوکل لهو رمی و تادیب فرس که در حدیث
 است از ان مراد اینست که رمی یا تادیب فرس که برای کار خیر بود و کار خیر کامل
 در ان وقت جهاد بود بر مصداق آیه کریمه و اعداء الهم الکما ذکر و تهدید این جمله
 برای جهاد کفار بود و مفسر... و ملاعبه اهل که فرموده مراد از ان رضامند
 اهل است و تادیب فتنه از حد اعتدال منجر به فتی مگرد و منحصر نیست پس هر قدر احادیث
 که مؤلف یا محمد غزالی پیش کرده ازین اقسام بیرون شدن معنی تواند مثلاً حدیث
 بر تیغ و جارتین که اند در ان نامی هر دو امر اند اول در حدیث بر تیغ اشعار حرب ابو
 قتال بودند و تعریف و توصیف شجاعان شخص را بدو در ان بود که از ان ترغیب
 بر قتال حاصل میشد و این قاعده عام است که از هم چنین اشعار جرئت و دلادری در ان
 زیاده می شود و برای همین در جنگ می خوانند و مطابق آیه مذکوره و نیز که آیه کریمه
 و حوض المؤمنین علی القتال ازین حاصل می شود و نیز که از لهو و لعب عورات ساچره
 سرور حاصل میشود و نیز از اظهار نکاح و علافتن هم متعلق باهل ساختن باشد که ازین
 حدیث بر ملاعبه اهل و بر امر جهاد و هر دو متعلق دارد و برای همین بجمعه می این را در کتاب
 انساب و نخل هر دو آورده و هم چنین در حدیث جارتین اشعار او از جنگ بهاء بودند
 که از ان ترغیب بر جنگ شجاعان را حاصل می شد و نیز نزد حضرت عائشه بنم اشعار
 می خوانند که رضامندی او برین بود و نیز این هم مراد بود که اهل اسلام به خواش لهو که
 این را سخت تعلق بنفس است بر اعیاد کفار نروند و اینکه اعیاد اهل اسلام را غلبه
 حاصل آید و شوکت اسلام به خواش پیدا شود برای این نه باط مزید بر اعیاد جائز بوده
 شده پس این حدیث را هم متعلق به دوستی و آنکه حدیث نکاح از عائشه همست و ان
 هم رضامندی اهل بود زیرا که جاریه در انصار داده شده بود و حضرت صلی الله علیه و آله

فرمود که انصار را به خود خوش کند که این هم ظاهر اهل پیوسته و نیز اعلان تکلیف
 هم ظاهر است که کفاح و اعلان آن هم از تمام رضای اهل است و آنکه عودت
 بنزد رف زده بود اگر چه حدیث ضعیف است مگر از ضعف آن اگر قطع نظر کرده
 شود تا هم در آن موقع بود که حضرت صلی الله علیه و سلم از جهاد و سپس تشریف آورده
 بودند و اذان شوکت اسلام و تحریض یومنین بر قتال و ذلت مخالفین پدید آمد
 و باقی احادیث که مؤلف بر موقع روز تشریف آمدی حضرت صلی الله علیه و سلم در مدینه
 آورده اگر چه ضعیف اند مگر قطع نظر از اینها در آن هم شوکت اسلام بود که این هم جز جهاد
 است و غرض که این جمله احادیث از این بر سه قسم بیرون نیند و اگر مؤلف یا محمد غزالی
 صحیح حدیثی می آورد که از جهاد یا شوکت اسلام یا عید یا کفاح خارج باشد و حضرت
 در آن رخصت داده باشند تا البته فصل در انحصار شاید که پیدا شود مگر از این احادیث
 نقل در انحصار حاصل نیست و انحصار بحال خود است قوله واستدل المنکرون
 بقوله تعالى وما كان صلواتهم عند البيت الا مكاء وتصدية قلنا هذا
 الاستدلال فاسد فانه تعالى منعهم عن المكاء والتصدية عند البيت
 ولا يلزم من منع شيء في حاله احرامه ومنعه في مقامات تغاثر ذلك
 المحرم - اقول محمد غزالی درین قول اشخاف از قول اول خود کرده یعنی بر حدیث
 جاریستین گفته که خصوص السبب لا يمنع عموم الحکمة و قوله در نقص
 گفته که بر بنی صلی الله علیه و سلم بیان وجه لازم بود پس تعجب است که درین جا منع
 از سبب خاص بحال خود وارد حال آنکه خدا پاک جل شانہ فرموده که این خاص
 بر سبب و نه شارع علیه السلام فرموده و این قول محمد غزالی از عموم قاعده متفق
 مخالف است زیرا که قاعده متفق همین است چنانکه محمد غزالی اول نوشته که
 خصوص السبب عموم حکم را منع نمی کند تا و تحقیق که نص خلاف آن نباشد و در اینجا نص
 مخالف نیست که آن عموم را نبذ کرده باشد بلکه نص بر این است که معنی قصدیه و
 تصفیق یک است که کف دست بردست زدن و قال رسول الله صلوات

[illegible]

است و مطابق همین قول صاحب سفر السعادت است که پیشتر گفته شد مگر این غلط
 محض است چرا که احادیث و آیات بر حرمت سماع موجود اند چنانچه سابقا نوشته
 شده اند و اینکه محمد غزالی نوشته که وقد ورد ان من الشجر لحکمة صحیح است
 مگر معنی این در فتح الباری این نوشته ای قولاً صادقاً مطابقاً للحق و
 المواعظ و الامثال التي يتعظ بها الناس و غیر این در آیت واروست
 والشجر ان يتبعهم الغاؤون الم تراهم فی کل واد یحیمون و تخاریق
 کرده قال ابن عباس فی کل لیسو یخوضون و سماع در قصص صوفیه با و
 مطابق نمی افتد چرا که در ان وعظ نباشد البته بر ثانی مطابق است که خواص در یوست
 و اینکه محمد غزالی نوشته که از صحابه و اولیاء الله سماع در قصص ثابت است و عوام
 که می کنند بحديث من تشبه یقوم فهو منهم درین باب پیروی از
 از غفلت اوست در خیال باید کرد که از صحابه با کل ثابت نیست چنانچه در
 بنیر حالت جعفر زیدیه نام کسی دیگر از صحابه نوشته که آن که در دست و در قفسه
 و زید در قصص ثابت نشده و نیز که از اولیاء الله ثابت است یا نه جواب این بحمد ازین فصل
 دیگر نوشته خواهد شد مگر تعجب است که عوام صرف از صوفیه بسبب سماع در قصص
 خواهند شد تا بحکم و ختم و فرقه میراثیان که رقص کنند آن بدرجه اولی تشبیه
 بدرجه عالیه خواهند رسید احاذنا الله منه و نیز این امر هم قابل خرد است که از صحابه
 رقص با کل ثابت نیست و هر چه است از حبشه یا از کفار ان که که مصداق ما کان
 صلواتهم عند البیت الامکاء و قصد یتنه ثابت است و این هر دو مسلمان
 نبودند بلکه از حبشه وقت این یوست ثابت نیست که اسلام آورده بودند و بدانکه این قول
 او شان که محمد عبد صالح و دالت دارد که از اسلام واقف بودند و در رسول الله صام
 می گفتند پس تشبیه رقص باین هر دو می رسد و تعجب است که صوفیه را باین راه
 تشبیه داده شود و گفته شود که من تشبه یقوم فهو منهم و این قول محمد غزالی که ان السماع
 مباح مطلقاً و ان منکره اما کافراً و فاسقاً فهو اکلاً مستحباً بالله و یزید و یزید

لا ولياء الله تعالى على محض است که از دلائل شرعی چنانکه مذکور شد در دعوی
 محمد غزالی ثابت نیست و براباحت مطلق سماع جمهور نیست و جماعت زندقه پس بقول
 محمد غزالی جمله یا فاسق اند و یا کافر اند مع آنکه اربعه و غیره از اکابر محدثین خصوصاً
 امامنا الاعظم ابوحنیفه رحم بادل و راجه خواهد بود چرا که او مطلق حرام گفته و ما مردم که
 مقلد او هستیم در وادی کفر جلد را محمد غزالی داخل کرده مگر شکرست که مؤلف باقی مانده است
 چرا که او از مقلدین مذہبی یا مقلدین فتره الیحدیث نیست و نخواهد بود - لا حول ولا
 قوة الا بالله و شاید مؤلف وقت تحریر این کلمات محمد غزالی از انبساط نفس برهوار
 پدیده باشد و اینکه مؤلف حواله صوفیه در تحریر خود داده در فصل پسین حال این بیان خواهد
 شد ان شاء الله تعالی انہی قول الغزالی - و بتغیر از قول محمد غزالی مؤلف قول فتاوی
 دستمدا لقصص بر اثبات دعوی خود ہم نظر کرده و هوذا که من انصر السماع فقد
 انکر مسبعین صدیقاً - نام صنف این فتاوی معلوم نیست و در این فتاوی متداول
 است پس معلوم نمی شود که از کدام مذہب است و از کتاب غیر معروف فتوی گرفتن
 جائز نباشد کما ذکر و قول این ہم محل است تفصیل بیان نکرده که آن به فتا و صدیق کدام
 کسان باشد پس این قول قابل حجت نیست و نیز مؤلف برائی قول غزالی بجوابش
 این س که در سلب تحریر اراش باشد و قول طحاوی بر تأیید رقص ہم نقل کرده
 مگر از وثبوت رقص در مذہب مخفی و در برائے تردید اقوال فقہار مذہب حنفی و غیره
 فائده رسد اول که حال طحاوی پیش مذکور شده است که او از فقہا قابل فتوی خلاف
 قول امام نیست و نیز در اینجا او گفته و من الفقهاء من لم يمنع الرقص و من لم
 يمنع است که از این جمیع صراحت ثابت است که خلاف جمهور فقہا است و خلاف مذہب
 زیرا که سندی که قبیل و غیره حروف که از آنها بعضیت و غیره پدید است باشد
 تو اعداد اصول حنفی آن از روایت شاذه و مترکه باشد بلکه مردوده و قابل اعتبار
 نباشد چنانچه این قاعده را در اول مفصل نوشته شده و اگر فتوی بلقینی در بیان الی
 انبائی است بلقینی شافعی است که فتوی او در مذہب حنفی کلاماً مذہب است و در بیان الدیر

را حال معلوم نیست و تا وقتیکه حال و لزوم طبعات مذکوره بالا معلوم نشود قول و فتوی
او کالعدم است. فصل ششم در ترویج استدلال مؤلف و محمد غزالی از افعال
و اقوال صوفیه محمد بن محمد نوشته که ولایت جفیر و شبلی و معروف کرخی و عبدالقادر بن
شقیق مسلم و ازو شان تواجد ثابت است و حواله رساله کشمیری داده و مؤلف حواله
صراط مستقیم که از ملفوظات سید احمد صاحب و حواله مکتوبات محمد و الف ثانی و قول
شیخ عبدالحق داده مگر ازین حواله جات دعوی هر دو ثابت نمی شود به لائل ذیل (۱)
طحاوی و مولوی اسماعیل صاحب شاه عبدالعزیز صاحب مآلی قاری و شیخ عبدالحق
سماع مخصوص را مباح نوشته اند و محمد غزالی و صاحب دهر القضاة و صاحب فی الثمات
سماع عموم را سحر رقص جائز نوشته و طحاوی و مآلی قاری صاحب نقل مؤلف
بعضی آلات را جائز نوشته و مولوی اسماعیل صاحب آلات را جائز ندانند ازین جهت که
یکی بدرگیری مخالفت دارد به هیئت مجموعی ثبوت دعوی مؤلف ازو شان حاصل نیست
(۲) مؤلف نوشته بود که از اقوال و افعال صوفیه ثبوت خواهد کرد مگر قوی اندک
صوفی پیش نکرده صرف افعال شان نقل آورده (۳) هر چه نقل آورده بغیر از مجتهد
صاحب و سید احمد صاحب باقی صوفی مشهور ننهند (۴) از بیان مولوی اسماعیل صاحب
و شیخ عبدالحق و نقل در دعوی مؤلف پیداست اول که مولوی اسماعیل صاحب سماع
بی مزایه نوشته این هم نوشته که از هندی و صحابه مأمور نیست حالانکه مؤلف
دعوی کرده بود در اثر ابی سعید و قرقظه که از اصحاب ولایت بسیار است و شیخ
عبدالحق صاحب صرف صوت حسن را مباح نوشته و مؤلف طبل و غیره فرامیر را
مباح نوشته بلکه آلات اهورا عبادت قرار داده و بنام معابد نوشته (۵) مؤلف
در وصیت نامه خود نوشته که مولوی اسماعیل صاحب از علماء رشاده است پس چرا لتیکه
خود او را بغیر معتبر داند تا قول او را چرا با استدلال آورده (۶) اگر چه مولوی اسماعیل صاحب
و شیخ عبدالحق از علماء متجربین اند مگر وقتیکه در کتب احکام کلام او شان باشد و مطابق
دلائل نصوص با جمله باشد تا است به تفسیر و بیان شان ظن غیر غالب است مگر باینکه

محض از خیال خود و یا از علم تاریخ کلام کنند و مخالف معمول علماء باشد تا تقلید ایشان
 لازمی نیست و ظاهرست که مولانا همیل صاحب در اینجا قول از خیال خود کرده و شیخ
 عبدالحق صاحب عرف بطور تاریخ تفکر کرده و در نقل تاریخ التزام صحت نباشد
 پس اقوال ایشان درین محل قابل حجت نیستند خصوصاً و فیکه مخصوص و احوال
 محدثین خلاف ایشان است (۷) ظاهرست که و فیکه از رسول الله صلی الله علیه و سلم
 حدیث آوردن است تا با سنا و صحیح روایت آوردن ضروری است و جایکه در حدیث
 قولی یا فعلی روایت بکارست و آنرا تمسک گرفتن است دران هم قاعده ثابت متفق
 صحیح عربی داشتن لازمست و نه بر قول که نقل است اعتبار داشتن و در تمسک آوردن
 بوالهوسی است و ازین هم سرگردانگیهای قوی است که او ازین نقول انکار کند که از
 صوفیه این کار صادر نشده برای اینکه صوفی از صفائی است و دلی از ولایت است
 و ولایت اتفاقاً کامل را گویند که دران وجهی خلاف شروع نباشد و قطع نظر از اول
 نیست اگر دیده شود تا هم این امر مسلمست که در سلسله سماع و فتاه در قصص اختلاف است
 و این خلاف در عمل و حرمت است و بر همچنین امر قدم نهادن از اتفاق خارج
 و داخل در حرمت است که ما جاء عن رسول الله صلی الله علیه و سلم الحلال الحرام
 بین و بینهما شبهات لا یصلح ذکر کشیر من الناس من اتقى القبهات متنبه
 ندیده و عرض کرده من وقع فی الشبهات وقع فی الحرام پس بر صوفی و دلی خصوصاً
 تکرار کرده او لیاد الله چه سان خیال کردن صحیح خواهد شد که ایشان در امر شکیب
 کرده باشند (۸) هر قدر که حواله جات پیش کرده شده اند از آنها معلوم نمی شود که صوفیه
 این فعل را بسته از شریع باید استقامت اختیار کردند یا با الهام خود اگر سنده از سماع علیهم السلام
 دارند تا همون سنده اند که مخالف و محدثین پیش کرده یا علاوه ازینها اگر همون اند
 تا یونانی اثبات حل حاصل نیست و اگر تغییر اینها دیگر سنده است تا پیش کردن
 باید و اگر از الهام خود کرده تا هم ایشان قابل سند نیست که انقرو فی الاصول
 و الیهام الاولیاء و حجتی حق نفسی هم و افق الشریعه و لیه نیاید الم غید الیه

کذا فی نور الانوار - وقال فی حاشیة وانت خالفت الشریعة المحمدیة
 فهو لیس بحجة لانی حقنفسه ولا فی حق غیره انما هو من الشیطان الضال
 المضل وهكذا قال عامة العلماء وشی علیہ الامام السهروردی واعتمد
 الامام الرازی وابن الصلاح من الشافعیة کذا فی الصبر الصادق فلیس للمؤمن
 ان یدعوا غیره الی الهامه ولا ان یمتنع مجتهدا یعمل باجتهاده الصلیب وان
 بالاهام ان اجتهاده خطاء (4) نذر قول محمد غزالی ونذر نقول مولف غیر
 ملفوظات سید احمد صاحب درجست که کلامی صوفی قول کرده که این جائزست با
 سحتبست یا واجبست یا مریدان را حکم کرده که برین رخصت و سماع اقدام ننهند (۱)
 ارکان صوفیه قولاهم ازین سماع منع کرده اند و رخصت را بدو بسته اند و این قول اثرها
 بر سندها و دشمنان رسیدہ است مثلاً حضرت محی الدین عبدالقادر جیلانی
 که مشہور اند و کتاب غفیه الطالمین از تصنیف آنحضرت بہ تواتر مشہورست
 در باب ادب الاکل و الشرب نوشتہ است ثم الذی ذکرنا اذا کان خالیاً عن
 المنکرک الطبل و المزمار و العود و الثناء و السہوق و الشہابہ و الوریاب و المغانی
 و الطنابیر و الحجان الذی یلعب بہ الترتک لا یجلس لان جمیع ذلک محرم لہ الدف
 فیجوز استعمالہ فی النکاح و سماع القبول بالتصنیف الرقص مکروہ و کما فی بعض المضمرین
 قتله عزوجل ومن الناس من یشتري لہو الحدیث هو الغناء و الشعر وجاء فی بعض
 الاحادیث عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الغناء یفیت المنفاق فی القلب
 كما ینبت السبیل البقل و مثل الشبلی یغزو الغناء فقیل الحق هو قال لا قال
 فا فابعد الحق الا الضلال ثم یخفی فی کراہۃ ما فی ذلک من ثوران الطبع
 و هیجان الشهوة و الميل الی السنون و باطل القدم و رجوع ناہقا - والطرب
 و السخف و الاذناء و الاشتغال بذکر اللہ تعالی الطیب و اسلم من الذنوب
 والیوم الاخر انتہی - و در شرح سرور المخرور نوشتہ کہ کہنا ہمیدہ کہہ دیگہ
 میں نے شیطان کو خواب میں اور بوجھا میں نے اوس سے کہ کیا فتح پاتا ہے نذر

عمل پیران خود را بهانه ساخت سرود در نص بر ادین و ملت خود گرفته اند و طاعت عباد
 ساخته او تلك الذین اتخذوا دینهم لهوا ولعباً انتهى و آنکه مولف قول مجدد صاحب
 از مکتوب در دست و پنجم نقل کرده از آن هیچیک فتوی بر جواز از مجدد صاحب
 یافته نمی شود صرف حاتی منفعت بیان کرده اند مگر این نکته اند که فعل نیکی جایز
 است و شاید مولف مکتوب هزاران دیده و شنیده باشد و نه مطلب را فهمیده زیرا که
 مجدد صاحب در مکتوب محول مولف همین قدر نوشته جماعت را نافع نیست منفعت
 عامست که برای استیلاج باشد یا ولایت و گفته که جایز است بلکه اصل مدعا مجدد صاحب
 بهینست که در مکتوب ۲۶۶ مندرج است -

مواهب علمای ولایت بر حریم طبع سماع غنا

الفون محل السماع و ضرب الذی باطل من اعتبر علیه کما اعتبر علیه التوفیق فیض عالم
 فوق فحیز البطالان و الخذلان و من عمل علیه فقد وقع معه فی قعر السیران
 مولوی غلام رسول ساکن محمد پور - جواب المحب حق و قول مؤلف الرسالة
 مرد و دلا یعبا به حاج محمد نور ساکن سریکوٹ در فتاویٰ برهنه نوشته
 و فی الحدیث استماع الملاهی معصیة و الجلوس علیها فسق و التلذذ بها من الکفر
 و این از جهت تعلیظ گناهت یا از برای استحلال و سر و شنیدن و همچنین گفتن آن از
 گناهت کبیره در بنه ادیان تا کفار را منع کرده شود و در قانع البعیت گفته که این نزدیک
 امام عظم و صاحبیه حرامست مطلقاً خواه اهل باشد یا برای خود باشد یا برای غیر مفاد
 و بهت مجتهد نعمانی بر این اتفاق کرده اند و هیچ یکی را از علمای نعمانی درین مسأله اختلاف نیست
 و شیخ اهل الدین در کتاب شراق گفته که غنا نزدیک امام ابن حنفیه نه و اهل عراق حرامست
 و نزدیک امام شافعی مکرده یعنی حرام و مشهور از مذاهب مالک نیز همینست و امام احمد بن حنبل
 در اهل عراق را قائلست و شیخ شهاب الدین در عوارف گفته که اجماع کرده اند علماء حریم
 سماع و مبالغه کرده اند و در معنی گفته که لهو الحدیث غناست مستحل او کافرست و مبتلا باوثاق

و اگر کتابان پیش از قد صدق است در الحقیقت

شته تا نشود و لهذا پیغمبر علیه السلام انما شته در گوش می آید و چون لایبی بگوش اومی نهد
 العبد فقیر فضل الهی سکنه حضور - فقیر نعمان ساکن نفوس کل مرز - حافظ سرنندیشا و
 بسم الله الرحمن الرحیم - قال الله تعالی و من الناس من لیس فی لهو الحدیث عن
 ابن مسعود رضی الله عنهما فی الفناء بینت الفناء کما بینت الماء البقل و عن ابی امامة عن النبی
 انه قال ما من رجل رفع عقیرته بغناء الا بعث الله تعالی شیطانا ینزل علی منکبیه یضربان
 باعقابهما علی صدره حتی یسک و فی التاتار خانیة عالم ان التغیر حرام فی جمیع الادیان
 و اول من تغیر البیس کما فی القهستانی و اول من احدث الرقص و التواجد صاحب السام
 آنخذ لم یجد له خوار قامویر قصوز علیه ویتواجدون فیه من الکفار و عباده
 و اول من احدث القصید الزناد قتل یشتغلوا به المسلمین عن کتاب الله تعالی کذا فی نفسیر
 القوطی قال فی الزیادات اذا وصی بها هو معصینه عندنا و عند اهل الکتاب منها الوصیة
 للمغنیین و المغنیات و حتی عن ظهیر الدین المرغیان فی رحمة الله علیه انه قال من قرأ
 زمانا احسنت عند قرأتی یکفر انتمی و وجهه التغنی للناس لما کان حراما بالاجماع کان
 قطعاً فتحسینه تحلیل الحرام و کذا کل تحسین القید القطع کفر و صاحب الهدایة و الذخیرة
 سمیاء کبیرة فی التغنی للناس فی غیر الاعیاد و العرس و یدخل فیه تغنی صوفیة زماناً
 فی المسیج و الدعوات بالاشعار و الاذکار مع اختلاط اهل الهواء و المرد بل هذا اشد
 من کل تغنی لانه مع اعتقاد العبادة و اما التغنی و حده بالاشعار لدفع الوحشة و فی
 الاعیاد و العرس فاختلفوا فیه فالصواب منه مطلقاً فی هذا الزمان ۱۲ طریقة
 من عنینها و نفسها صفح ۳۴۰ فالقول بحل الغناء و السماع فی هذا الزمان قول مخالف
 لمذهب ائمة الاعظم النعمان رحمهم الله علیه بل هو قول حدث من قاله باعقوی
 الشیطان لان مسئلة الغناء و السماع مختلفة فیهما فکمزروایات تبیح الغناء و کمز
 من روایات تحرمه و اذا اجتمع البیوع و المحرم رجح المحرم کما هو قاعدة من قواعد
 الایامه و هو هج فی التغنی لاجدی و مذهب امامنا الاعظم الاکرام الا شرف
 المستوی و حرم الغناء و السماع مطلقاً فی هذا الزمان فمن انکره فغلبه البیان لا یجوز

قول اللسان بل بالدلیل والبرهان ودلائل مصنف رساله الوجیز فی احوال الفناء
 لا ینتبت بها مدعا ۱۲ ولکی ضیق الوقت للبسط بسطاً تاماً فقط فصل احمد سکنه شین
 والمحمد ساکن ایضا - فقیر عطر شاه ساکن قاضی پور - شاه صاحب کز زرور و امان ری
 فقیر سعد الله ساکن حسن واک - فقیر سر بلند ساکن کندی - فقیر ملا صاحب ساکن جلالیه
 فقیر نور احمد غور غشی قلم خود - فقیر بجای الدین غور غشی - فقیر رحمت الله ساکن سر کوی
 فقیر سندی ساکن شاه منصور امان خیال - مولوی عبد الرحمن ساکن سلیخا
 فقیر قاضی ساکن گری - فقیر فضل احمد ساکن هند - شاه غریب ساکن مانیری
 صاحب هذه الرساله مصیبت وصاحب الرساله الوجیز محلی غفر لی لا یمیتا مخالف من مذهب
 امام الهام ابو حنیفه نعم صفی جان محمد ساکن شهر اٹک کہنتہ - مولوی سید امیر ساکن گروہان
 مولوی حضرت میر سکن ایضا - حامداً ومصلياً وبعد فان مسئلة السماع والنقاء من سوابق
 العلماء الاذکیاء ومدارك الفضلاء لا قوا من الصوفیة والمحدثین وایفقہاء فاختلوا
 فیہا اختلاف شدید وجادلوا فیہا جِدلاً مدیداً من محرم ومحل تفصیلاً فصیلاً والا حسی
 لدی ولی التی مع هذا كما هو مذهب الامام الصمام الاعظم بعد انقراض المحدث والمبیز
 فالترجیم لهم فالملیک فہذا الايام المائتہ والربع والحق فانتج الابواب الاقام والفتن
 وتارک ملکہ مذهب الامام الامام مع ان اکثر روایات مذهب متواتر علی التجریم القوی
 كما لا یخفی علی متبع آثارهم ومبتغی افادتهم محمد علی ابوسید قاضی طرابلس من قوی المناول
 عند خان الخوازیں نواب محمد اکرم تبارک الله علیہ العالمہ

تقریر کتبہ بنیت بکریہ فی شرح انصار اوضح الیہما صدیقین ان تو بنوی می محمدی

بر خاطر پاک و ضمیر ذکا صدق شینان محافل ادراک واضح باور عرب لم و عالمیان آفرینش انسیان
 وجنیان بر ای عبادت معرفت خود کرده و آن بی عبودیت صرف کہ محصوره اتباع رسول است
 مقبول نیست عقل قربان کن پیش مصطفی حبیبی اندک و الله سم کنی و یسین از نبی
 چارہ نیست انبیاء صلوٰۃ علیہم اجمعین و اولیا از صحابہ و تابعین و متبع اینها از فقہاء و صوفیہ

و محمد شین بر آنچه یافتند از بهیمن اتباع سنت یافته و هر آنچه در دارالجزا اند ضاع خداوند کریم
 و جنت نعیم از قصور و علمان و نسیم و غیره مالا عین کات و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب
 بشر می کند از برکت این اتباع سنت خواهد بود و بهیمنی عبودیت منحصر در طفولیت سرور محبوبان
 سر و قدر یزیدگان محمد صلی الله علیه و سلم است **س** چو سایه در قدم سرور سر فراز تو ام **۴** مرید شایسته
 گیسوی و دانه تو ام **۵** پس بر نیاسی و آنچه با جمیع ویا کشتی و یا الهامی که از قول و فعل آن امام
 اقدم و متبوع **۶** فخر صلی الله علیه و سلم مخالف آید و عمل صحابه کرام و تابعین و اتباع عظام بر آن
 یافته نشده اصلا نشان اعتماد و سنوار اعتماد و نخواهد شد اگر چه از فقیه کامل و شایسته **۷** مصطفی
 سر کمال مجرب و به شد مکرم بنام محبوبی **۸** هر که با او مشارکت خواهد به جان پاره متابعت کا به
 خولشتن را با و کند مانند به تا شود و بهیچ اوسادت مندد **۹** دین مطلق سالی علم و عمل الاسلام
 بدو غنی و مبعود غنی اگر چه حرف قدر دانی علوم و سنیه از صفی ضامن ارباب بصائر
 نسیم منیا گشته و گرد کسا و کسوف بر روی سمار مصطلعت علوم فقاہت در هم نشسته
 و صاحب تار وای خوف جهالت بالیلار ماه سیار فنون کیاست و فراست با هم پیوسته
 گمان عالی همت جوهر شناس بنده حوصله روشن قیاس را نشنیده بلکه بچشم خود دیده که
 گوهر آرد علم را بر رخ جوهر جان خریدار است و در شاهوار عمل را بشن پیش از آن طلبکار عنان
 فتح بنیان تو پیش پیوسته و خنجم اجزای پریشان و قدر علوم معطوف و ذات لازم الیرکات
 باوصاف کسر نقشه تو اضع ارباب نفوم موصوف قدر دانی علماء در غمیر اوست نفع رسا
 طلبا در ضمیر و اعنی مشید بنیان السلطنت و الریاست موسس ارکان الترتیب و الیساست
 بانی بانی العدالت صاحب العزم و الجلال حامی ارباب الدین و الملکة ماحی خراسم الکفر
 و الشک و البدره الناصیة فی اعلا کلمات الله و الخالص طوئیتة فی اجبار است رسول الله
 اعنی قاضی صاحب محمد میر عالم الزاروی اسکندر فردی خلد الله ملک و اجر فی بحار
 المرام فکله - زبانی کجا که بهر دگاری دوات کان بسته شکرش میسرید و ذهنی کو که بهشتیاری
 قلم در بان شکسته به صفش می گراید ناچار عنان شخص خفا در زبان را ازین عرصه نا پید
 کنار بدست اعتماد مجرب در ساخته بسوے کوی ادای دعا معطوف میدارد و جوهر غفر

دیار محمد و حاتم

مطلب را منصوب خواطر طلاب و مرفوع ضما را ولی الالباب سازد که سعی و جفا را تهاش آنقدر
 در کتاب مستطاب بتفقیح مطلوبات و حرمت جمیع و توضیح تر و بدایت خیالات اخوان المطلبه و باید علمای
 یافته که تا حال بر تو عقل کسی از ما برین علوم تعلیم بر آن در طبع یافته فیض حق تقدیر کند و در فرستاید
 دیگران هم بکنند آنچه میسازد که در روز و باز و می آن طبع بالغ نظر و ضایع نه بر و در گواهی است
 صادق از احادیث و قرآن دیگر چه حاجت بیان و شاهدیت ماطق از مؤید علماء فضلا و کذلک
 جعلنا که آمده وسط التکوین و الله هداه علی الناس زیاده این چه ضرورت بر آن با بر
 علتی نمی خواهد بود اگر نیز عقیق از زمین شود پدید تو صیقل الیقین تحریر ضرورت نیست از خولان
 و شنیدن ظاهر با خواهد شد بقول مشهور رشاک است که خود بهوید که عطار گوید بر کس درین سال
 نافع تدبیر و تامل نماید بی ریب آن شکوک علماء هوا و شبهات مبتدعه صوفیه خلا فی زندقه نجات
 باید و اتیان طریقه حنیفه محمدیه بطور صحابه کرام و اولاد عظام و تابعین متبع تابعین نماید مجتهدین علماء
 ضالمین و اولیا تقیدین متاخرین همه مستند علیهم جمیع ازین مسائل سطره نصیب اند گردنم از
 مباحث مسطور که در ضمیر این فقیر آمده بود و بعضی خواطر طلاب ولی الالباب نیز میرساند تشاک
 محمد بن محمد صاحب بیتان المحدثین در احوال عبدالعزیز المبارک نوشته که در ایام جوانی بشری بنید مبتلا
 بودند و آنچه لازم این مغلست از استماع طاهری و سرود صحبت یاران کنایه نیز از دست نمی دادند
 یکبار در یوم پنجشنبه سبب در باغی داخل شدند و یاران رفیقان نیز دعوت کردند و طعام و شراب
 بسیار بکلفت حاضر ساخته و مشغول بهو و طرب گشته تا آنکه مستی غالب آمد و بهوش افتادند چون از
 سحر شد بیدار شدند در آنوقت چنگ دست گرفته خواستند که بنوازند و سرودی آغاز نهادند و دیدند
 چنگ هرگز آوازی نمی دهد در یکبار مهارت تمام داشتند تا راز آنرا محکم کردند باز همان قسم صدخ داد و آنکه
 چنگ بقدرت آبی گویا شد و چون آدمی این آیت را تلاوت نمود که یا زلزالن یا املنا ان یخسح
 قلوبهم لذلک الله ایشان متنبه شده چنگ شکسته برانمند و بنیز را ریختند و جامها را منقش نمود
 تا که در بر داشتند و دیدند و بطلب علم اشتغال در زبیده انبیا در اینجا تامل باید کرد که از ابن المبارک کلام
 عالم شامل و صوفی کامل تر باشد که او را سماع غنا حلال شمرده اند حافظ ابن تیمیه درین باب مستوفی
 مستقل نوشته و خلاصه مضمونش اینست که بعضی از انصوف که تامل و مجز و در حالت انزیا

كثرته انما بنحو محمد بن طاهر مقدسي رحمه الله صلوات الله عليه في نسخة من كتابه في الطب
 لقد سمعت جديته ابو بكر بن محمد بن طاهر يقول في نسخة من كتابه في الطب
 رقيقتي قديري + وانه لو اجد حتى سقطت البردة عن منكبيه فقال له معاذ الله ما احسن لهوكم فقال
 ههنا يا معوية ليس بكم من لم يتواجد عند ذكر الحبيب - وهو حذو مكدوب مع ضوع بانفا واهل
 بهذا الشأن كن رخص النبي في انواع من اللهو في العز ونحوه كما رخص للنساء ان يضربن بالدف
 في الاعراس والاقراح واما الرجال على هذه صانع فلم يكن احد يضرب دف ولا يصفق كيف بل ثبت
 عند في الصحيح انه قال انما تصفقت للنساء وما كان الغناء والظفر بالدف والكف من عمل النساء كان
 السلف يستمعون من يفعل ذلك من الرجال غموتا ويستمعون الرجال المغنيين غماتية وهذا مشهور من كلامهم
 ومن هذا الباب حديث عائشة لما دخل عليها ابو بكر في يوم العيد وعندها جارتان الحديث ففعلت
 بيازان هذا لم يكن من عادة النبي صلعم واحدا بل اجتماع عليه ولهذا ساء الصديق من مار الشيطان
 والبي صلعم امر الجارية عليه لا يقيم عيده والصغار يخلص لهم في اللعب الا عياد كما جاء في الحديث
 يعلم الشركون ان في ديننا فسيحة وكان عائشة تلعب بهم ويخرجن صفا جها من النسوة
 يلعبن معها وليس في الحديث الجاريتين ان النبي صلعم استمع الخواص والامر والنهي انما يتعلق
 بالاصحاح لا بجهد السماع كما في الرواية فيحصل منها بغير الاختيار وكذلك في اشتغال الطبيب
 ينهي المحرم عن قصد شتم فاما اذا شتم ما لا يقصد فانه لا اثم عليه وكذلك في مباحة الحركات
 كالحواشي الخمسين اسمع والبصر والشم والذوق واللسان ما يتعلق بالامر والنهي من ذلك بما لا يعبد
 قصد عمدا ما يحصل بغير اختياره فلا امر فيه ولا نهي وهذا مما وجهه بالحديث الذي في المسند
 عن ابن عمر انه كان مع النبي صلعم فسمع صوتا زمارة راع فعدل عن الطريق وقال هل تسمع هل تسمع
 حتى انقطع الصوت فان من الناس من لا يقول بتقدير صحة الخبر لما يراه من محدثه اذ فيه
 فيما بينه كان صغيرا ويحيا به لانه لم يكن يستمع وانما كان يسمع هذا كما ثم فيه انما فعل ذلك
 طلبا للافضل الا كمل كمن اجتاز بطريق فسمع قوما يتكلمون بكلام محرم فسد اذ فيه لم يثم بذلك
 اللام الا ان يكون في سماعه ضرر ديني لا ينفع الا بالمسد - واذا عرف هذا فاعلم انه لم يكن في غفلة
 المقرون الثلاثة المفضلة لا بالحجاز ولا بالمشام ولا اليمن ولا مصر ولا المغرب ولا العراق ولا سائر

من أهل الدين والصالح والزهد العبادة من يجمع على مثل سماع المكاء والتصدية لا يلفظ
 ولا يكف ولما حدث هذا بعد ذلك في أواخر المائة الثانية فلما رآه الأئمة انكروه وكرهوه
 وأكابروا المشيوخ الصالحين لم يحضروا مثل إبراهيم بن آدم والفضل بن عيسى ومنهم من
 وبوسيلتهما الداراني وأحمد بن محمد والسمر السقطي وأمثالهم من المشيوخ المحجوزين تركوه في آخر
 أمرهم وأعيان المشايخ عابوا أهلهم كما فعل ذلك الشيخ عبد القادر والشيخ أبو البلبا وغيرهما من
 المشايخ. قال الشافعي لم يختلف بيننا وبينهم في حديثنا في حديثهم في التعبير بصندوق
 الناس من القرآن. وما ذكر الشافعي كلام إمام خبير بأصول الإسلام فإن هذا السماع لم
 يعرف به ويدعو إليه في الأصل إلا من هو متهم بالزندقة كابن الراوندي والغاربي وأرباب
 وأمثالهم كما ذكر أبو عبد الرحمن السلمي في مسألة السماع عن ابن الراوندي أنه قال اختلف
 الفقهاء في السماع فابا حرقوم وكرهه قوم وأنا أوجبها وقال امرئ بن خلف أجماع العلماء
 في الأمر به والغاربي كان بارعا في الغناء الذي يسمى بالموسيقا وله فيه طريقة عند أهل
 صناعة الغناء وحكاية مع أهل همدان مشهورة لما ضرب بكاهم ثم اضحكهم ثم يقوم ثم
 خرج وابن سينا ذكر في أشادته في مقامات العارفين في الترخيب فيه وفي عشق الصوف
 ما يناسب طريقة أسلافه الفلاسفة الصائين وأخوانه الأسما عليّة القرامطة الذين طبعوا
 وبالحكمة فمن فعل هذه الملامح عليه وجبال ديانة والمقرب فلا ريب في ضلالته جهلته
 ولما إذا فعلها على وجه التمتع والتعب فذهب الأئمة الأربعة عن آلات اللهو كلها حرام
 ولم يذكروا أحدا من أتباع الأئمة في آلات اللهو نزاعا إلا بعض المستأخرين أصحاب الشافعي
 ذكر في البراع وجهين بخلاف الأوقار ونحوها فأنهم لم يذكروا فيها نزاعا وأما
 العراقيون هم أعلم بمذاهبهم وأتبع له فلم يذكروا نزاعا إلا في هذا بل صنفوا فيه
 في وقت أبو الطيب الطبري شيخ الشيخ أبي اسحق الشيرازي في ذلك مصنف
 معروفا ولكن تركوا في الغناء المحجوز عن آلات اللهو هل هو حرام أو مكروه
 أو مباح وذكر أصحابنا حمل لهم في ذلك ثلثة أقوال وذكرنا من الشافعي قوبل
 ولم يذكروا عن أبي حنيفة ومالك في ذلك نزاعا وذكرنا من يحيى الساجي

تغیب ہوا در شہر بدو خان فخر اللہ خان جرنیل موجود رہا

五

كتاب الحروف

اِخْلَافُ

شماره
مجله ناسور عقی

واضح ہو کہ حق کاپی رائٹ اس کتاب کا مستحق ہے قبضہ میں
اس واسطے سب صاحبان مطابع و تجارتی قمار کینڈ مت میں التماس
کہ کوئی صاحب بلا اجازت تحریری اس حق کے اسکو چھاپنے کا
ارادہ نہ فرمائیں اور بعوض نفع کے نقصان نہ اٹھائیں۔

محمد حسین ساکن ضلع هزاره موضع منٹاں

تعداد جلد (۱۰۵۰) ..... قیمت فی جلد ..... (د. الله)

محصول ڈالت ایک آنہ

